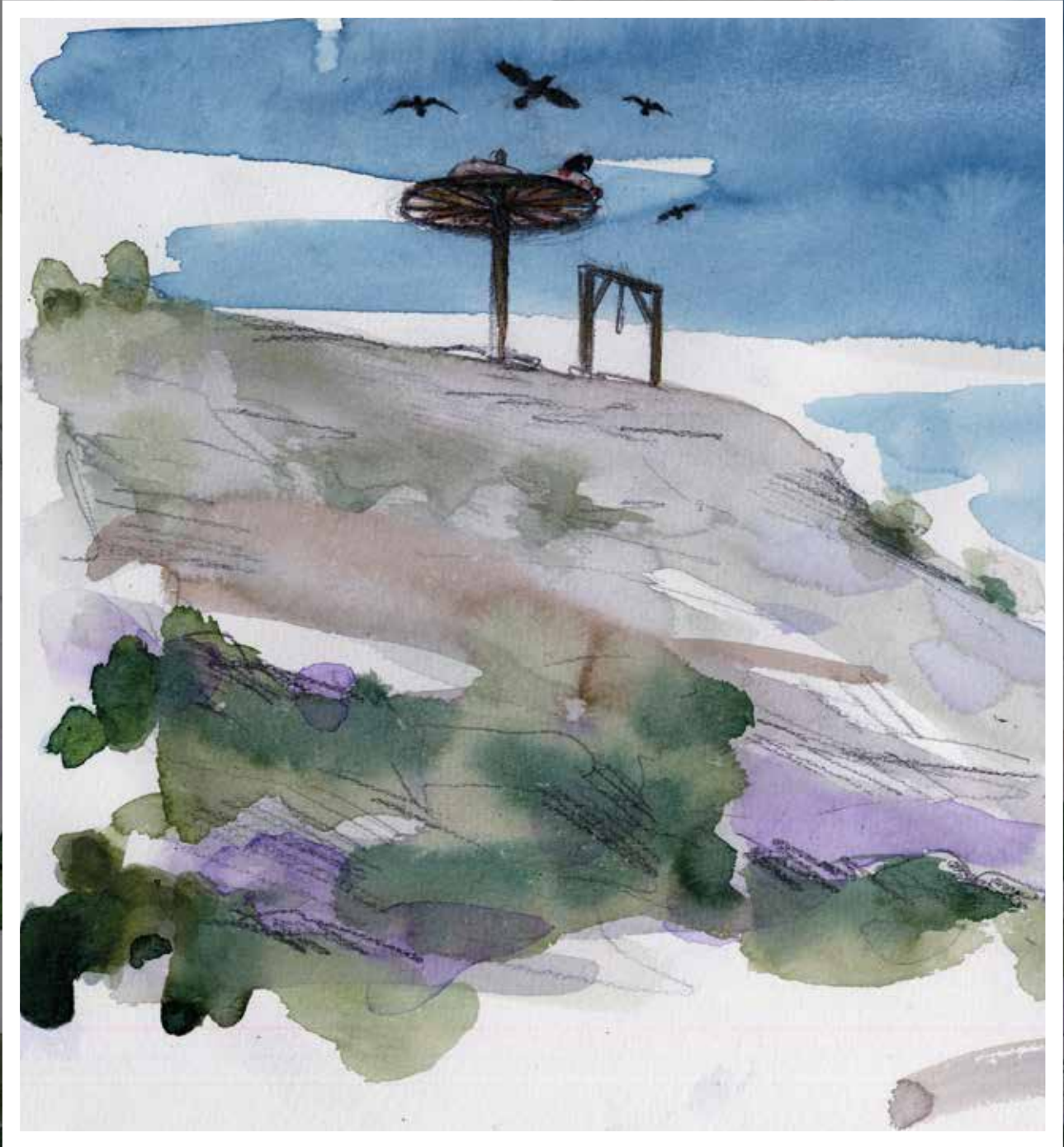

Avrättad på Galgeberget

Undersökning av en avrättningsplats i Munkedal
Arkeologisk forskningsundersökning 2013
Foss 492, 507 & 508, Foss 12:8
Foss socken, Munkedals kommun
Niklas Ytterberg
Bohusläns museum
Rapport 2015:10

Avrättad på Galgeberget

Undersökning av en avrättningsplats i Munkedal

Arkeologisk forskningsundersökning 2013

Foss 492, 507 & 508, Foss 12:8, Foss socken, Munkedals kommun

Bohusläns museum Rapport 2015:10

ISSN 1650-3368

Författare Niklas Ytterberg

Grafisk form Gabriella Kalmar

Layout och teknisk redigering Gabriella Kalmar

Omslagsbild Framsida. Biskop Jens Nilssøn passerar Galgeberget i Munkedal år 1594. Illustration av Nina Balknäs, Högtorps diverse. Baksida: Brevvolymen för åren 1695-1696 med guvernör Johan Benedict von Schönlebens namn. Foto Aina André. (Landskansliet Alla).

Tryck Bording AB, Borås 2015

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket medgivande 90.8012

Bohusläns museum

Museigatan 1

Box 403

451 19 Uddevalla

tel 0522-6565 00, fax 0522-126 73

www.vastarvet.se, www.bohuslansmuseum.se

Innehåll

Sammanfattning.....	6
Bakgrund.....	6
Landskapet.....	6
Historiskt källmaterial.....	9
Tidigare undersökningar.....	10
<i>Galgeberget 2011</i>	11
Frågeställningar.....	12
Metod.....	12
Resultat.....	13
Stratigrafi.....	13
Anläggningar.....	14
<i>Brandgrav</i>	14
<i>Nedgrävningar</i>	18
<i>Väg</i>	18
<i>Stenpackning</i>	18
Fynd.....	19
<i>Slaget stenmaterial</i>	19
<i>Metall</i>	19
<i>Brända ben</i>	20
<i>Övrigt</i>	21
Provanalyser.....	21
<i>Vedart</i>	21
<i>Osteologi</i>	21
¹⁴ C.....	21
<i>Markkemi</i>	21
Tolkning och sammanfattning.....	22
Den mesolitiska boplatsen.....	22
Avrättningsplatsen.....	23
Resultat gentemot undersökningsplanen.....	24
Materialets potential.....	24
Referenser.....	26
Litteratur.....	26
Otryckta källor.....	27
<i>Epost</i>	27
<i>Arkiv</i>	27
<i>Elektroniska resurser</i>	27
<i>Historiska kartor</i>	27
Tekniska och administrativa uppgifter.....	28
Bilagor.....	29

Figur 1. Utsnitt ur Sverigekartan med platsen för undersökningen markerad.

Figur 2. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan med platsen för undersökningen markerad. Skala 1:20 000.

Sammanfattning

I maj 2013 genomförde Bohusläns museum en förnyad forskningsundersökning av avrättningsplatsen Galgeberget i Munkedal, Foss socken, i Bohuslän. Den har identifierats som Tunge härads avrättningsplats och var i bruk från åtminstone 1500-talet till tidigt 1800-tal. Fornlämningen är registrerad som RAÄ Foss 492.

Undersökningen genomfördes som ett led i Bohusläns museums forskningsprojekt *Den gamla onda tiden* och var en uppföljning av 2011 års undersökning. Fältarbetet leddes av Bohusläns museum med medverkan av Munkedals kommun, Munkedals hembygdsförening och Kungsmarksskolan.

Inom en cirka 25 × 10 meter yta direkt väster om den tidigare utpekade avgränsningen hittades anläggningar och fynd som med säkerhet kan kopplas till avrättningsplatsen (se figur 8 och bilaga 10). Dessa utgörs av (2011 och 2013 års undersökningar sammantaget): en brandgrav med bålrester efter en avrättad daterad till cirka 1721–1740; spridda brända ben, träkol och sot från bålbränningar och samma datering som graven; fyra kopparmynt från första halvan av 1700-talet, varav två deponerade i graven; två kraftiga smidda järnpikar (möjligen från galgkonstruktioner?); två »manslånga» gropar (skelettgravar?); en stenpackning (grav?); en stensatt väg som i slänten i norr övergår i ett hålvägs-system (sistnämnda under beteckningen RAÄ Foss 507). Dessutom påträffades spår i form av slaget stenmaterial från en mellanmesolitisk stenåldersboplats (RAÄ Foss 508) och en stensättning med två gravgömmor från övergången mellan brons- och järnålder (RAÄ Foss 520).

Samtliga fornlämningar är delundersökta och har fortsatt fornlämningsskydd.

Bakgrund

Sedan 2009 har Bohusläns museum drivit projektet *Den gamla onda tiden – Grymma straff i Sverige och i världen*. Syftet är att lyfta fram det historiska användandet av kroppsbestraffningar för att skapa en historisk dimension till en pågående samhällsdebatt. Projektet innebär ett aktivt ställningstagande rörande rätten till liv, en kärnfråga i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter från 1948. Projektet drivs i samarbete med olika aktörer på lokal, regional och nationell nivå. Bland dessa finns hembygds- och släktforskarföreningar, hembygdsförbund, kommuner, arkiv, museer, arkeologer, osteologer och den intresserade allmänheten.

Hittills har en förstudie, två arkeologiska forskningsundersökningar, en fältinventering i Dalsland, georadarundersökning av två avrättningsplatser, två utställningar och en föreläsningsturné genomförts. Projektet har hittills genererat inte mindre än två vetenskapliga rapporter och sju tidskriftsartiklar, ett tjugotal föredrag och lika många visningar samt ett stort antal inslag i press, radio och tv. De arkeologiska utgrävningarna av Galgeberget i Munkedal 2011 och 2013 var de hittills första i sitt slag i Västsverige. Undersökningarna har varit framgångsrika, såväl vetenskapligt som medialt och publikt.

Föreliggande rapport är en avrapportering av 2013 års arkeologiska forskningsundersökning av avrättningsplatsen Galgeberget, fornlämning RAÄ Foss 492 (figur 1 och 2). Undersökningen leddes av Bohusläns museum och projektledare var Niklas Ytterberg. Projektledaren ledde fältarbetet med bistånd av Eirik Johansson. Medverkade gjorde Munkedals kommun, Munkedals hembygdsförening och Kungsmarksskolans årskurs 7 i Munkedal. Tillstånd erhöles av Länsstyrelsen i Västra Götalands län (beslut dnr 431-16023-2013) och fastighetsägaren Munkedals kommun.

Undersökningen år 2013 bekostades av Herman Zetterbergs stiftelse för främjandet av bohuslänsk kultur och av Munkedals kommun. Dessutom bidrog företaget Stene Entreprenad och Lantbruk AB med sponsring i form av kostnadsfri grävmaskin och manskapsbod.

Landskapet

Följande kapitel är en kortare version av motsvarande kapitel i 2011 års rapport (Ytterberg 2014:10-15).

Munkedal ligger centralt i Bohuslän, mellan kust och inland. Sprickdalslandskapet har här skapat goda förutsättningar för kommunikation. Gullmarsfjorden skär djupt in i landskapet och Örekilsälvens och Munkedalsälvens vattensystem leder inåt Dalsland. Området har varit ett kommunikativt centrum, där landsvägens smala passage mellan fjordar och berg mötte vattenlederna.

Ett för denna del av Bohuslän relativt sammanhängande odlingslandskap sträcker sig sedan gammalt från Tungenäset, Foss och Håby upp mot Dingleslätten. Det gamla Tunge härad motsvarar sydvästra hälften av Munkedals kommun, förutom Bärfendal som hörde till Sotenäs härad. Tunge bestod av socknarna Foss, Håby och Svarteberg (med Tose).

Figur 3. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan, blad 8181, med översikt över undersökningsområdet samt närliggande fornlämningar markerade. Skala 1:10 000.

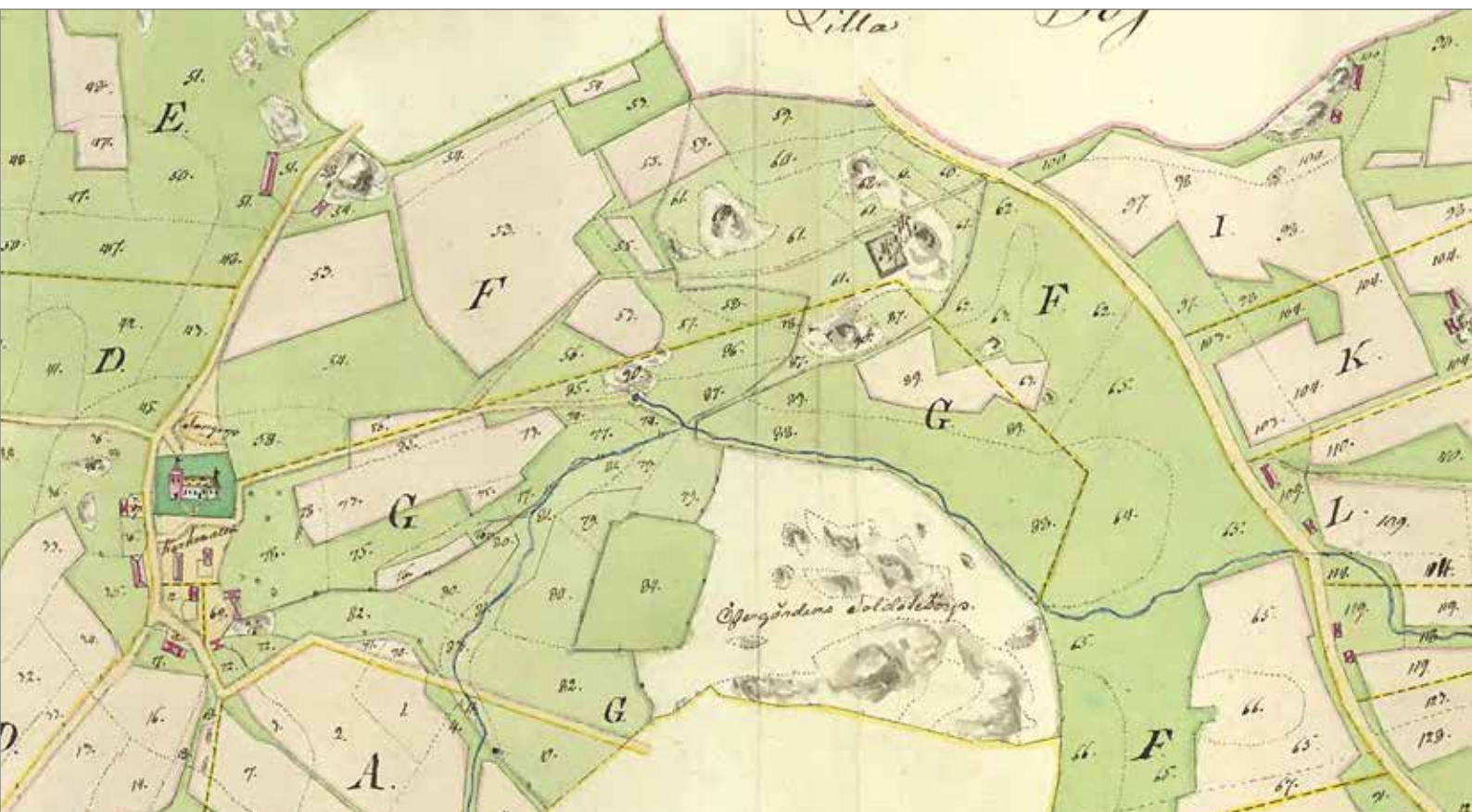
Figur 4. År 1594 var oslobiskopen Jens Nilsson på genomresa i stiftet. I Foss blev han ögonvittne till en avrättad man som låg på stegel. Kroppen låg steglad på ett vagnshjul högst upp på en hög påle. Den avrättade Jon Hansson hade sonat sitt brott, ett dråp på prästen i Krokstad. Biskopen skrev i sin dagbok att det också fanns en galge och att platsen låg »två pilskott« öster om Foss kyrka.

Äldsta kända uppteckning avseende häradet är från 1354. Från år 1474 förekommer begreppet Tunge skeppsreda, som var en norsk administrativ indelning. Under dansk överhöghet utvecklades de till en juridisk indelning likvärdig häradet men avskaffades först efter den svenska erövringen 1658. Foss omnämns redan i de tidigmedeltida isländska kungasagorna som *Forskirkia*. Sockennamnet Foss är belagt från 1391. Namnet syftar på forsar i den intilliggande Örekilsälven (Wadström 1983:34).

Avrättningsplatsen är belägen på kyrkbyn Foss utmark. Foss kyrka har sannolikt utgjort en så kallad högendiskyrka. Det betyder att den senast under 1100-talet anlagts i direkt anslutning till en storgård. Närheten till kyrkan och tingsplatsen har säkert varit betydelsefull för lokaliseringen. Platsen är vald för att synas, sär-

skilt om man betänker det avskogade landskapet i det gamla Bohuslän. När vägfarande passerade på stora landsvägen såg de galgen, liksom den syntes från kyrkan och tingsplatsen.

Galgeberget ligger idag inom fastigheten Foss 12:8, Foss Östergård i Foss socken i Munkedals kommun (figur 3). Det är en öst–västlig höjdsträckning omkring 500 meter östnordöst om Foss kyrka. Den är bevuxen med ek, bok, lind, björk och tall. Undervegetationen utgörs av hassel och busksnår. Idag ligger platsen direkt öster om ishallen Skogsvallen. Höjdens östra ände är plåtåttat och beläget cirka 51–54 meter över havet. Åt söder sluttar krönet markant ned mot en sidodalgång till Örekilsävens dalgång, kring 25–30 meter över havet. Åt norr sluttar det mer gradvis ned mot en annan sidodalgång till älven.

Figur 5. Enskifteskarta över inägor till Stora Foss by år 1822. Notera den rektangulära avgränsningen benämnd »Afrättsplats« öster om kyrkan (lantmäteristyrelsens arkiv N23-12:4).

Historiskt källmaterial

Tingsplatsen i Foss låg nära kyrkan fram till 1660-talet, då den flyttade till Kvistrum. Före 1683 hade Tunge härad egen jurisdiktion. Sedan slogs det samman med grannhäraderna Sörbygden, Stångenäs och Sotenäs till ett gemensamt tingslag. Tingslagets exakta sammansättning av häradar varierade dock inledningsvis. Det gemensamma tingsstället var i Kvistrum, först i gästgivargården och efter 1737 i ett nyuppfört tingshus. En gemensam häradsdomare presiderade i samtliga tingslag i hela norra Bohuslän.

Sedan gammalt hölls också ett lagting två gånger per år för hela norra Bohuslän, det så kallade Vikens Foss lagting. Det var överinstans för både landsbygden och städerna, vars domar måste bekräftas av lagtinget för att vinna laga kraft (Arcadius 1886).

Trakten kring Foss har alltså varit viktig för rättsskipningen under mycket lång tid. Nära tingsplatsen fanns en avrättningsplats. Stora landsvägens branta sträckning förbi avrättningsplatsen kallas fortfarande för Galgebacken. Namnet Galgeberget är känt från uppteckningar och kartor från 1800-talet. Läget intill den

gamla landsvägen beskrivs redan vid oslobiskopen Jens Nilssøns visitationsresa år 1594. Nilssøn såg en avrättad man ligga på ett stegel. Mannen hade tydligen redan legat där en tid till allmänt beskådande när biskopen passerade (figur 4). Enligt Nilssøn fanns det också en galge på platsen, som låg två pilskott öster om Foss kyrka (Nielsen 1885:138–139). Två pilskott motsvarar ungefär 500 meter, vilket stämmer väl med avståndet mellan kyrkan och avrättningsplatsen idag.

Ett flertal avrättningar är kända från Tunge häraads avrättningsplats, åtminstone från 1500-talet (Ytterberg 2014:13–14). Bland dessa finns två män och fyra kvinnor samt två självmördare, »självpillingar« (tabell 1).

Galgeberget var fortfarande i bruk år 1822 att döma av enskifteskartan över Stora Foss (Lantmäteristyrelsens arkiv N23-12:4). På enskifteskartan 1822 finns en rektangulär avgränsning benämnd *Afrättsplats* mitt på *Galje Berget* (figur 5). Detsamma finns avbildat på »Karta öfver Kohagar, Torp och Intag till Stora Foss« från 1818. I texten till den senare kartan kan man läsa:

»Härefter afgjordes hvilka nödige Vägar skulle utses, hvilka på Chartan antecknades, äfven som

Galje-platssen och en Gångväg öfver Galjeberget, at nyttjas få hädanefter som hitintills».

Det är sannolikt samma väg som biskop Jens Nilssøn passerade över 200 år tidigare.

Någon motsvarande särhägnad finns inte upptagen på laga skifteskartan från 1846 (lantmäteristyrelsens arkiv N23-12:5). Dessutom vet vi att den sista avrättningen i Tunge härad utfördes i Håby år 1838 (se tabell 1). Slutsatsen är att avrättningsplatsen gått ur bruk i mellantiden.

Tidigare undersökningar

Bohusläns museums inventering av Västsveriges avrättningsplatser (Ytterberg 2011, 2012; Ytterberg & Johansson 2014) har visat att fornlämningstypen är frekvent. En eller flera avrättningsplatser kan beläggas i varje härad eller stad inom undersökningsområdet. Av dessa är dock en minoritet registrerade i FMIS och bara en bråkdel är klassade som fasta fornlämningar (figur 6). Den antikvariska och vetenskapliga kunskapen om avrättningsplatser grundar sig ännu främst på rättshistoriska och populärvetenskapliga arbeten. Ett

Datum, pass el. order	Kön	Förrättningsort	Typ av förrättning	Brott	Kommentar
Ca 6 okt. 1673	M	Tunge härad	Halshuggas	"Ihiälstuckit Lars Rassmundsson uthi ett slotterööll medh sin knijff"	Båtzman Andhers Amundsson. Hovrättens dom 6 okt 1673.
12 sept. 1698, pass	?	Begrava	Sielfspilling	En död kropp.	Ytterligare uppgifter saknas.
9 maj 1741, order	K	Tunge härad, Sunnerviken	"Halshuggas och å Båhle brännas"	Ej nämnt	Elsa Persdotter.
1747	K		Avrättning 11 sept. 1747	Barnamord	"Kvinnfolket Malin Larsdotter vilken sitt oäkta foster om livet bragt." Ur dödboken för Brastad vol C:2.
12 nov 1747, order	K	Stångenäs	"Halshuggas och i Båhle brännas" 2 dec. 1747 (12 dec. enligt dödboken Brastad C:2)	Barnamord	Elin Hansdotter. Skarprätaren skulle infinna sig på gästgivargården Mälby. Barnafadern Lars Andersson o Elin skulle föras från Bohus fästning till Qwistrums tingsplats enl. order 12 nov.
19 dec 1760, order	K	Sörbygdens och Sode-näs hd	"Halshuggas och å båle brännas" 7 jan 1761	Barnamord	Anna Pålsdotter från Kråkehult.
19 febr. 1762, order o pass	K	Tunge med flera häraders avrättningsplats	"Halshuggas och i båle brännas", 15 mars enl. berättelse, 10 mars enl. order och dödbok	Barnamord	Anna Andersdotter i Rörvalla.
29 juni 1815, order	M	Tunge med flera härader	Till skogs föras och nedgrävas	Avhänt sig livet	Anders Engelbrecktssoons i Korsberg döda kropp.
Avrättningsplan, Håby sn, Tunge hd					
19 febr. 1838 order	M	Nära Qviström	Halshuggas	Mord	Christian Johansson.

Tabell 1. Sammanställning över avrättade på Tunge med flera häraders avrättningsplats, det vill säga Galjeberget (RAÄ Foss 492). Källor är Landskansliet AIIIa samt Död- och begravningsböcker.

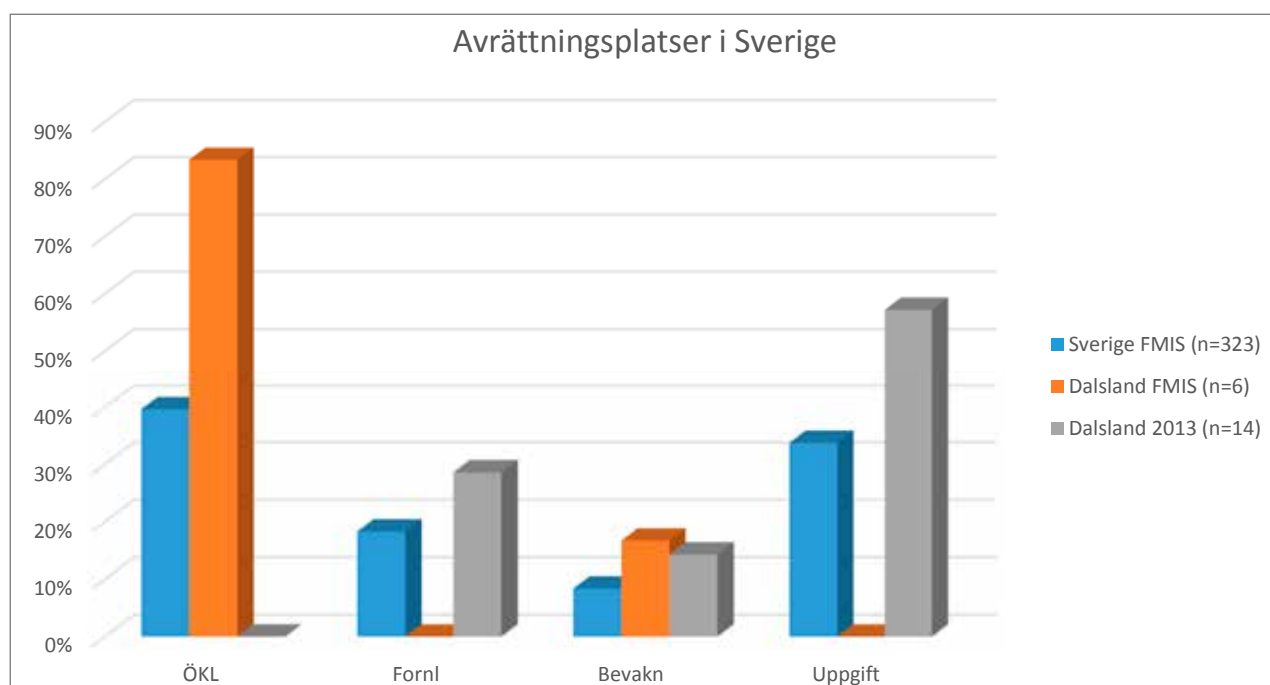
litet antal arkeologiska undersökningar på senare år har dels visat att samtida lämningar ofta finns bevarade på avrättningsplatserna, dels att kunskapen om och skyddet för dessa lämningar är mycket begränsat (Wilander 2002; Karlsson 2008a; Widerström 2011; Hansson 2012). Därför är den förväntade kunskapsstillväxten mycket stor för varje arkeologisk undersökning. Utifrån Bohusläns museums inventering och det fåtal arkeologiska undersökningar som hittills genomförts i Sverige – framför allt avrättningsplatserna i Vadstena, Visby och Hamneda – kan man förvänta sig några av följande komponenter på en avrättningsplats:

- Direkt rumslig närhet till förhistoriska gravar
- Rumslig närhet till tingsplats och/eller kyrka
- Rumslig närhet till vägar (land- och vattenvägar)
- Någon form av fysisk markering eller avgränsning av platsen, exempelvis klumpstenar eller resta stenar i triangel
- Stenskodda stolphål efter galge och stegel

- Nedgrävningar/svackor och/eller stenpackningar efter avrättades gravar
- Gravars med mänskliga kvarlevor i olika bevarandegrad (skelettgravar, brandgravar), eventuellt med spår efter trauma (halshuggning, hängning, avhuggna kroppsdelar)
- Utspridda människoben
- Kraftiga järnkrokar och -spikar som använts för att spika upp kroppsdelar
- Förväntad datering från medeltid till 1800-tal

Galgeberget 2011

Några avrättningsplatser inte undersökts tidigare i Väst-sverige. Tråkigt nog var inte heller resultaten från forskningsundersökningen på Galgeberget 2011 av den karaktären att de automatiskt föranledde en fortsatt undersökning (se bilaga 10). De visade bara en närvaro i form av mynt från 1700-talet, men några anläggningar som kunde knytas till avrättningsplatsen hade inte påträffats. Betydligt mer handfasta var istället de förhistoriska lämningarna, i form av en mellanmesolitisk boplats (RAÄ

Figur 6. Exempel på hur dåligt kända de svenska avrättningsplatserna är, ur ett fornlämningsperspektiv. Avrättningsplatser i Sverige och i Dalsland. För Dalsland redovisas såväl läget i FMIS före Bohusläns museums specialinventering 2013 som efter. Uttag ur FMIS 2014-03-31.

Foss 508) och en stensättning med två gravgömmor från skiftet brons-/järnålder (RAÄ Foss 520).

Det var först i samband med invigningen år 2012 av en informationsskylt som en stenpackning och en svacka i marken noterades av projektledaren (Ytterberg 2014:31). I relation till de i samma område tidigare påträffade metallfynden blev de genast intressanta. De lämningar som nu kunde sättas i samband avrättningsplatsen kan sammanfattas:

- En hålväg (RAÄ Foss 507) som verkar leda förbi avrättningsplatsen
- Minst en fördjupning/nedgrävning och en stenpackning strax väster om den förmodade avrättningsytan
- Två kopparmynt från 1700-tal och enstaka järnföremål stora spikar (Ytterberg 2014)

Därmed pånyttföddes försöket att arkeologiskt lokalisera avrättningsplatsen på Galgeberget, med en ny undersökning år 2013.

Frågeställningar

Syftet är att skapa ny kunskap om en dåligt känd fornlämningskategori för forskningen såväl som för allmänheten, samt att belysa lokalhistoriska och etiska frågeställningar. Syftet är även att skapa ett förbättrat kunskapsunderlag för antikvariska myndigheter och arkeologiska undersökare i Västsverige. Den vetenskapliga potential ska bedömas inför framtida undersökningar

Målet är att dokumentera lämningar på Galgeberget i Foss socken. Förväntade lämningar utgörs av spår av avrättningsanordningar och avrättades gravar eller andra mänskliga kvarlevor. 2011 års forskningsundersökning lämnade de flesta av våra frågor obesvarade. Främst gäller det var de faktiska avrättningsanordningarna har legat och deras relation till topografi, kommunikationsleder och andra forn lämningar på platsen.

Centrala frågeställningar är i vilken grad anläggningar och mänskliga lämningar finns bevarade på Galgeberget samt att klargöra platsens rumsliga organisation. Datering och typbestämning ska ske utifrån både arkeologiska och naturvetenskapliga metoder. Följande detaljfrågor ska belysas:

- Användningstid – finns flera användningsfaser?
- Konstruktion – var galgen permanent, hur var den uppbyggd?
- Tillvägagångssätt vid avrättningar – till exempel hängning, halshuggning, bränning på bål samt placerande/uppspikande av kroppsdelar på stegel och hjul
- Möjligheten att spåra föreställningar kopplade till vidskeplighet och folketro – till exempel placandet av avrättades huvud mellan fötterna
- Kan man utifrån exempelvis fosfatkatering, anläggningar och fyndmaterial spegla rörelsemönster i anslutning till galgen?

Metod

Fältarbetet utfördes tisdagen den 14 maj till tisdagen den 21 maj 2013. Redan måndagen den 13 maj röjdes undersökningsytan varvid träd, buskar och annan undervegetation togs bort. Syftet var att lättare kunna identifiera i ytan synliga anläggningar. Dessutom behövdes denna rensning för den i ett något senare skede planerade avbaningen med grävmaskin.

Inledningsvis grävdes åtta provgropar à 0,5 × 0,5 meter utspritt över ytan, ned till opåverkad nivå, den så kallade undergrunden (bilaga 1). Baserat på utfallet av provgropsgrävning, tidigare resultat år 2011 och topografi avbanades därefter det översta jordlagret med grävmaskin inom en 112 kvadratmeter stor yta (figur 7, jämför också figur 8 med bilaga 10). Parallellt med alla arbetsmoment skedde avsökning med metalldetektor.

Inom den avbanade ytan skedde sedan rensning för hand. Huvuddelen av undersökningen utgjordes av lagergrävning i 2 × 2 meter stora rutor, inom två sammanhängande ytor på sammanlagt 32 kvadratmeter. I tillägg till detta grävdes ytterligare en större provgrop à 1 × 1 meter (bilaga 2). Provgropar och rutor grävdes i lager med skärsliv och gotlandshacka och sållades i vattensäll med 2 eller 5 millimeter maskvidd, vilket även gäller anläggningarna A1, A3, A5 och A6.

Ett urval av påträffade anläggningar hel- eller delundersöktes med single context-inspirerad metodik.

Figur 7. Den med grävmaskin avbanade ytan sedd mot öster den 15 maj 2013. Foto Eirik Johansson.

Profilritning över anläggning A1 uppfördes i skala 1:10. Prover för vedarts- och fosfatanalys samt ¹⁴C-datering togs i lämpliga kontexter (bilaga 3).

Avbanad yta, grävda rutor, topografi, anläggningar, fynd och prover mättes in med GPS med RTK. Med hjälp av jordsond karterades enstensväg som nedanför galgeberget övergick i den tidigare karterade hålvägen (RAÄ Foss 507).

Arbetsprocessen dokumenterades dessutom genom digitalfotografering och dagboksanteckningar.

Resultat

Fynd av slaget stenmaterial förekom spritt över hela området hörande till fornlämningen Foss 508, en mellanmesolitisk boplats (se *Tolkning* nedan). Enstaka spridda brända människoben och föremål av järn och andra metaller framkom också, samt några anläggningar, inom en cirka 25 × 10 meter stor yta (öst–väst). Dessa

utgjordes av en gravgömma med brända ben och två kopparmynt (A1), enstensväg (A4) samt tre gropar av olika slag (A3, A5 och A6) och en mindre stenpackning (A2). Flertalet av dessa senare lämningar antas ha ett samband med avrättningsplatsen RAÄ Foss 492.

Stratigrafi

Utifrån såväl provgrovsgrävningen som den överblick som de lagergrävda storrutorna gav, iaktogs följande generella stratigrafi på platsen (bilaga 1, 2). Överst fanns en skogsförna på cirka 0,05–0,08 meter (lager 1). Enstaka recenta fynd som kapsyler och liknande iaktogs men tillvaratogs ej. Därunder fanns en mörkbrun humös siltig sand (lager 2) som åtminstone i den västra rutgrävda ytan kunde separeras i en övre (lager 2A) och undre, mer siltig del (lager 2B). Lagertjockleken varierade mellan några få centimeter och ett par decimeter. Slaget stenmaterial och brända ben förekom i

Kontext	Lager	Mängd (g)	Analys	Övrigt
Pg 6/Ruta 2 SÖ		0,4		Sotigt, 0,26-0,28 m dj.
Pg 9	2	0,2		
Ruta 1/SV	2B	2	3 björk	Ung stam (max 10 år), 4 ml
Ruta 1/NÖ	2B	0,4		
Ruta 2/NÖ	2B	0,1		
Ruta 4/NV	2A	0,1		Sotlager
Ruta 6/SÖ	2	1		
Ruta 7/NÖ	2	0,2		
Ruta 8/SV	2	0,2		
Ruta 8/SÖ	2	1,3		
Ruta 8/SÖ/P368		0,7		N om stor sten.
Ruta 8/NÖ	2	0,9		Tillsammans med br ben.
Ruta 8/NÖ		0,6		N om sten.
Ruta 8/NV	2	10	1 al, 9 björk	Unga stammar (max 10 år), 20 ml
A1		0,9		Kol på ytan av anläggningen.
A1/P441		6	13 furu	Ung stam/grenar (max 20 år), 12 ml
A3		0,3		
A4/P450	2	0,3	5 bark	(max 100 år), <1 ml
P371		0,8		S om sten, S om ruta 8.
P372		0,3		S om sten, S om ruta 8.
Summa		26,7		

Tabell 2. Mängd tillvarataget kol från undersökningen fördelat på kontexter. Notera att 1 gram träkol ungefär motsvarar 2 ml.

varierande men relativt måttlig grad genom hela lagret. Normalt var lagerföljden helt eller nästan stenfri. Sotfläckar och träkol förekom i hela lagret men mängd och spridning över ytan varierade en hel del (tabell 2). Mest träkol fanns kring nedgrävningen A6 i det östra rutgrävda området, samt i västra delen av det västra rutgrävda området och givetvis i anslutning till brandgraven A1. Den totala mängden iakttagen träkol var dock ganska beskedlig. Kolmängden var något större i nedre delen av lager 2 (lager 2B), det vill säga på drygt 0,20 meters djup, inom den rutgrävda ytan. Från cirka 0,15–0,30 meters djup vidtog lager 3, en brun sandig silt som bara var svagt fyndförande. Undergrunden, från cirka 0,20–0,40 meters djup, utgjordes av en ljusare sandig silt utan fynd. I två provgropar provsondades det totala djupet, varvid kunde konstateras att berget mötte ungefär 0,50 meter under markytan.

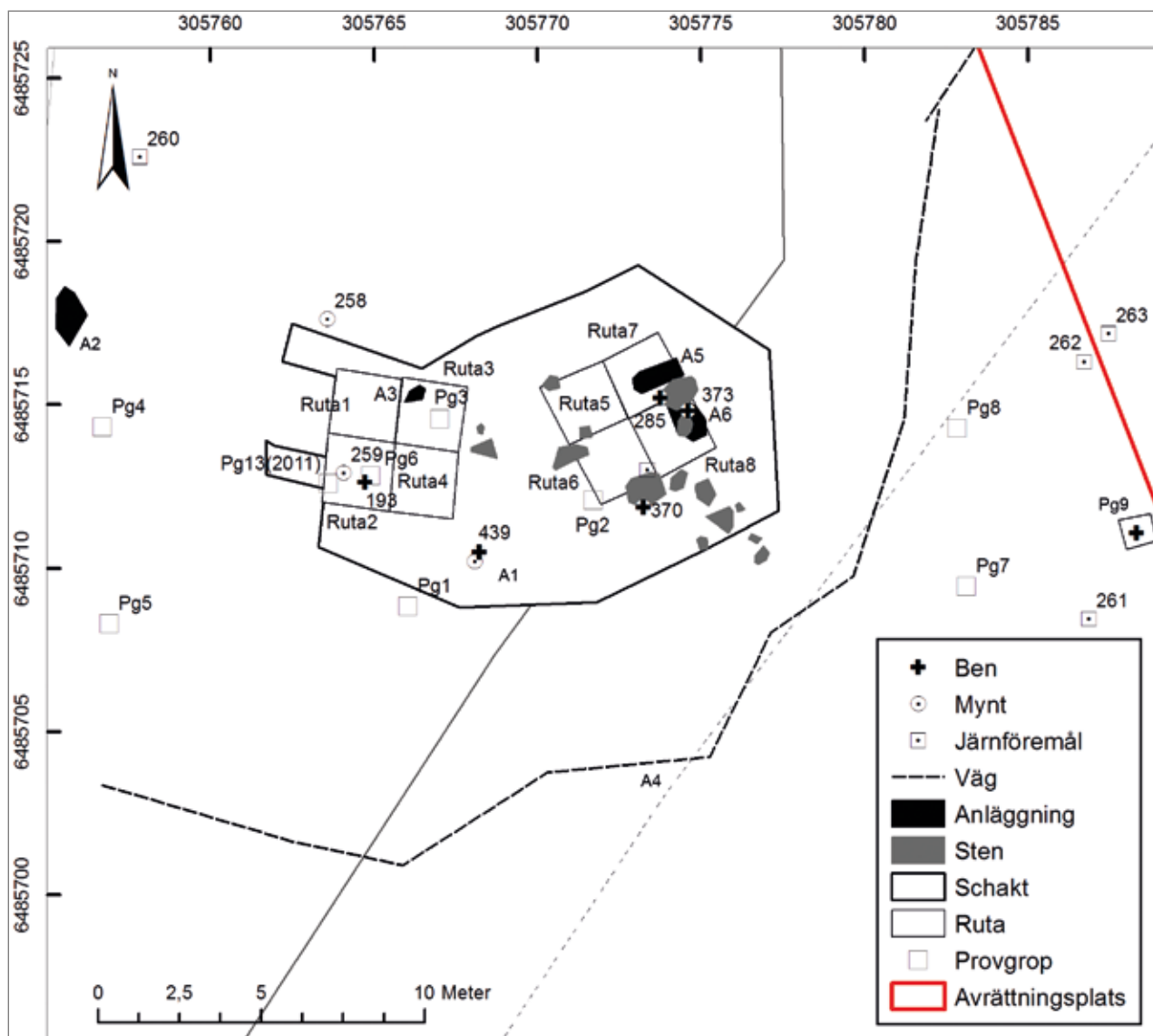
Anläggningar

Sex anläggningar konstaterades, varav graven A1 och nedgrävningen A3 totalundersöktes. Övriga undersöktes bara i ringa grad (figur 8, bilaga 3).

Brandgrav

Vid metalldetektering av i den södra delen av den avbanade ytan påträffades brandgropen A1. Den syntes vid lätt rensning som en rund, 0,30 meter stor mörkfärgning, med enstaka brända ben inom ett mörkare sotigt område, cirka 0,10 meter stort (figur 9). Ett par centimeter ned framkom en gråbrun sandig silt med en mäktighet av cirka 0,08–0,10 meter. En tydlig grop framträdde vid profilgrävning, med en mer mörkbrun humös sandig silt, cirka 0,19 meter i diameter. Vid grävning av gropen framkom stora mängder brända ben och även enstaka mindre stenar. Sot och kol förekom

Figur 8. Undersökningsytan med topografi, stenar, avbanad yta, anläggningarna A1 till A6 samt grävda provgropar, storrutor och inmäta fynd. Avgränsningen för avrättningsplatsen från enskifteskartan 1822 är markerad med röd linje. Skala 1:200.

mer spritt, men koncentrerades mot botten av gropen. I botten av gropen fanns två kopparmynt (fnr 9 och 10). Dessa kunde efter konservering dateras till kring 1720 (figur 10). Själva gropen var endast cirka 0,07 meter djup och tolkas vara från begravningsstillfallet, medan det övre humösa lagret (0,05–0,06 meter) utgör påväxt sedan 1700-talet. De brända benen, sot och kol har även hamnat bredvid själva gropen på markytan närmast, därav den större utbredningen i ytan (figur 12).

Ett kolprov togs från botten av gropen (kolprov 1, P441). Vedarten utgjordes av furu från unga stammar och grenar. Mitt i gropens fyllning, bland de brända benen, togs ett fosfatprov (P440) som hade markant förhöjda värden, 493 P^o och ett pH-värde på 5,4. Den

organiska halten var 13 procent. Den osteologiska analysen av de brända benen visade att delar stora delar av en individ, cirka 4 deciliter ben. Anmärkningsvärt var att hand- och fotben helt saknades. Kön kunde inte avgöras men åldern uppskattas till över 50 år. Benen var brända i ungefär 800 °C, men temperaturen har varierat en del vilket syns i olika förbränningsgrad (figur 11). Slutligen ¹⁴C-daterades ett av de brända benen, ett rörben (radius/fibula), som kalibrerat bedöms vara från AD 1630–1960 (Ua-47417, 95,4% sannolikhet), mest troligt inom intervallen 1630–1690 eller 1730–1810. Till denna datering ska läggas individens egenålder om drygt 50 år, det vill säga sannolikt är graven från ungefär 1680–1740 eller 1780–1860 e. Kr.

*Figur 9. Graven A1 precis framrensad med benfynd på ytan. Lodfoto mot sydväst den 20 maj 2013.
Foto Eirik Johansson.*

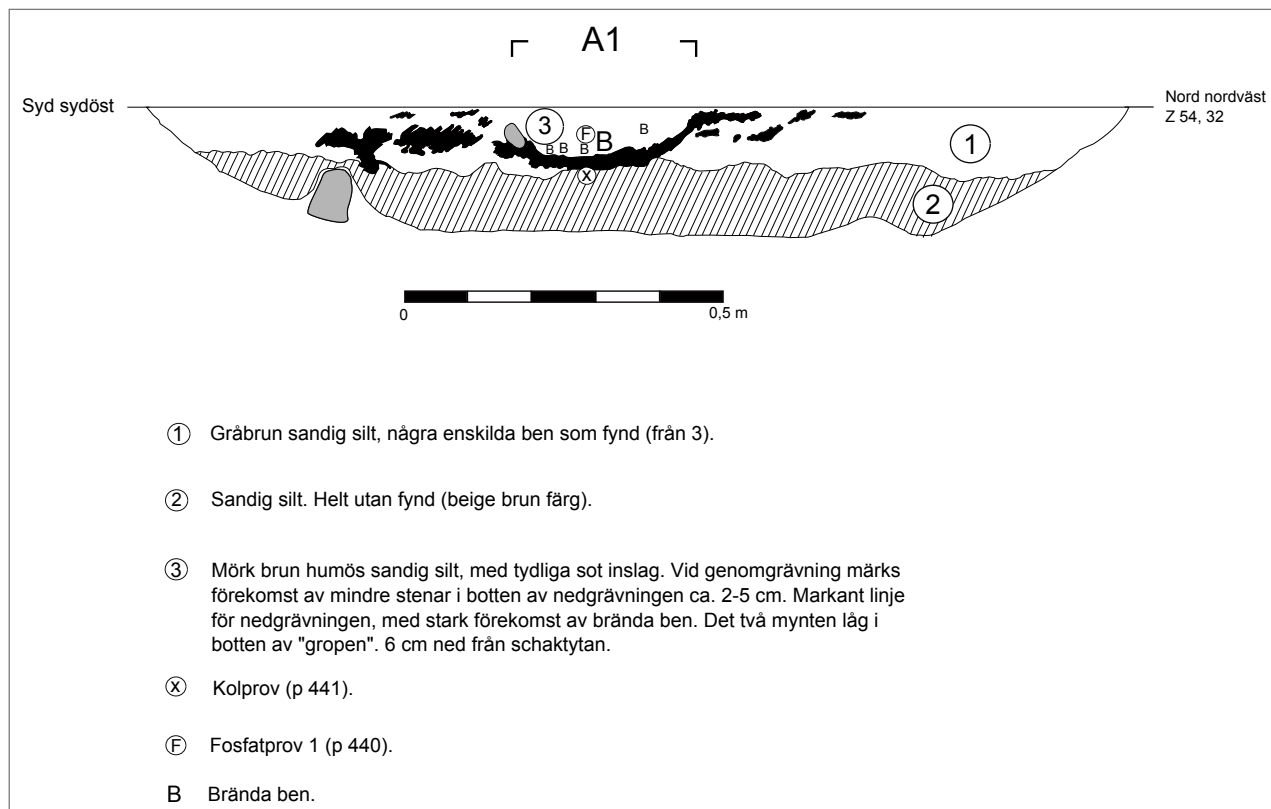

Figur 10. Kopparmynt fnr 9 och 10 i profilen till graven A1 in situ. Taget mot väst den 20 maj 2013.
Foto Niklas Ytterberg.

Figur 11. Ett urval av brända ben (fnr 1) från graven A1 i vattensället. Taget den 20 maj 2013.
Foto Eirik Johansson.

Figur 12. Graven A1 i profil. Renritning av Delia Ni Chiobháin Enqvist.

Nedgrävningar

Tre nedgrävningar eller gropar iakttoogs, varav en totalundersöktes (A3).

Nedgrävning A3 låg i ruta 3 och framträdde i lager 2B, cirka 0,15 meter under markytan. Den syntes som en spetsoval mörkfärgning kantad av små vällagda stenar, cirka 0,80 × 0,50 meter stor. Djupet var 0,12 meter och fyllningen utgjordes av stenfri mörkbrun sandig silt, som var ljusare och lösare än omgivande lager. Anläggningen undersöktes i sin helhet dock utan att funktionen kunde avgöras. Inga fynd kunde knytas till anläggningen.

Nedgrävning A5 var en grop som bäst kunde beskrivas som långoval, drygt 2 × 0,75 meter stor. Den framträdde i lager 2 på drygt 0,10 meter under markytan. Anläggningen låg i ruta 7 i det östra rutgrävda området och kunde inte avgränsas i sin östra kortända. Fyllningen bestod av mörkbrun fet humös sandig silt, med spridd sot och något träkol i ytan. Direkt söder om A5 påträffades ett bränt ben (fnr 7). I gränsen till ruta 8 i söder finns ett stenblock som är 1,2 meter stort. Anläggningen provgrävdes endast något längs den norra långsidan. Fyllningen är där vattensällad. I västra kanten av gropen togs ett fosfatprov i fyllningen, som dock uppvisade låga värden (P453), endast 9 P^o och pH-värde på 4,3.

Nedgrävning A6 var en oval grop, minst 1,60 × 0,70 meter stor. Den framträdde i lager 2 på drygt 0,10 meter under markytan. Anläggningen låg i ruta 8 och skiljdes från A5 i norr av ett 1,20 × 0,85 × 0,30(?) meter stort stenblock. A6 sträckte sig från nämnda stenblock åt sydöst, även något utanför storrutans östra begränsning. Gropen innehöll centralt en större sten, 0,70 × 0,40 × 0,27 meter stor, som låg direkt på undergrunden. Fyllningen utgjordes av mörkbrun fet humös sandig silt samt ganska rikligt med sot och kol. Djupet var beskedliga cirka 0,15 meter. Anläggningen undersöktes uppskattningsvis till hälften, i samband med rutgrävning och vattensällning, varvid ett bränt ben påträffades centralt i fyllningen (fnr 3), förutom en del flinta. Benet var ett vitbränt mänskligt rörbensfragment. Det ¹⁴C-daterades till AD 1520–1960 (Ua-47418, 95,4 procent sannolikhet), mest troligt inom intervallen 1630–1690 eller 1730–1810, det vill säga samma som benet från A1. Ett kolprov (kolprov 4) strax intill A6 i nordväst visade att kolet bland annat kommer unga stammar av björk och något al. Gropens funktion är liksom för A5 oklar,

stenarna tycks ligga direkt på undergrunden och bör vara tippade ner i gropen samtidigt med fyllningen.

Väg

Den stensatta vägytan A4 kunde följas längs en minst 86 meter lång sträcka förbi avrättningsplatsen med hjälp av provsondning. Avgränsningen mot omgivande relativt stenfria markyta var tydlig och den överlagrades av ett tunt lager förna, max en halv decimeter. Bredden uppgick till 3,5–4,6 meter, som bredast var den i kröken närmast anläggningen A6. Stenläggningen bestod av grus och småstenar men längs ömse vägkanter med en bredd av cirka 0,6 meter bredd utgjordes fyllningen av något större stenar, cirka 0,05–0,20 meter stora. I norr övergick den i en tidigare karterad hålväg (RAÄ Foss 507), med fortsättning österut i slänten nedanför berget.

Vägbanan rensades fram närmast den avbanade ytan längs en cirka 4 meter lång sträcka. I södra kanten fanns här en urgrävning som var cirka 0,6 × 0,35 meter stor, utan stenar. I norra kanten var vägen påverkad av en stor ek som rivit upp beläggningen, liksom en annan ek gjort i söder. I norra delen fanns också en del större stenar, troligen naturliga, cirka 0,3–0,5 meter stora. En 2,0 meter lång profil spadgrävdes (figur 13). De översta 0,05–0,11 meter utgjordes av vägbeläggning som täcktes av 0,02–0,05 meter förna/råhumus. Själva vägbeläggningen utgjordes av 0,02–0,10 meter stora stenar och grus. Därunder fanns en cirka 0,05–0,15 meter mäktig mörkbrun siltig sand med enstaka stenar. Därunder fanns undergrunden, som utgjordes av brun grusig sand med stenar. De översta två lagren under förnan tolkas som olika generationer av vägbankar, den översta och senaste med en bevarad stenläggning. Ett eventuellt »hjulspår« noterades direkt nedanför till höger om provpunkten för kolprov 2 (P450). Detta kolprov togs på 0,14 meter djup och utgjordes av bark.

Stenpackning

En stenpackning (A2) låg ungefär 6 meter väster om den avbanade ytan. Den utgjordes av en oregelbundet oval, flack förhöjning, 1,3 × 0,7 meter stor och 0,10 meter hög. Fyllningen bestod av stenar med jordfyllning. I ytan syntes ett tiotal stenar, cirka 0,10–0,25 meter stora, en var dock halvmeterstor. Flera av stenarna var kantiga och eventuellt fanns sprängsten. Anläggningen rensades fram men undersöktes inte. Funktionen är oklar.

13a ovan, 13b nedan.

Fynd

Slaget stenmaterial

Totalt påträffades 86 flintavslag med en vikt av 247 gram, varav tre kärnor, fyra mikrospån och ett avslag med retusch. Fyra kvartsavslag och två i kvartssit fanns också med en total vikt om drygt 5 gram (bilaga 4). Se vidare under *Tolkning* nedan.

Metall

Åtta metallföremål hittades, varav sex tillvaratogs (bilaga 4). De båda clipsörhängena (fnr 17) gallrades efter dokumentation, då de kan antas vara från andra halvan av 1900-talet. En pollett i kopparlegering hade påskriften »Sikorsky vs-300« och en bild av en helikopter på ena sidan, samt påskriften »Shell« på den andra.

Figur 13a och b. Översikter över den stensatta vägen A4.

Figur 13a: Vägkanten nära vägkröken sydöst. Foto mot ishallen i väster. Foto taget den 15 maj 2013. Foto Eirik Johansson.

Figur 13b: Vägen A4 i profil. Mot väster. Foto taget den 21 maj 2013. Foto Niklas Ytterberg.

Denna pollett bör vara knappt 50 år gammal (fnr 16). Den påträffades väster om avrättningsplatsen nära den äldre vägsträckningen. En blyten och ett blysnäcke fanns båda inom den 2011 undersökta avgränsningen av den förmodade avrättningsplatsen, cirka 4 meter östnordöst om provgrop 9 (jämför figur 8 med bilaga 10). Tennen (fnr 13) var 7 cm lång och drygt centimetertunn samt defekt. Sänket (fnr 14) var intakt, 7 × 2 × 1 cm och med två hål för infästning. Åldern är svårbedömd men troligen modern.

En järnspik påträffades inom den östra rutgrävda ytan i anslutning till en stor sten (fnr 15). Den var 74 millimeter lång och 3,5 millimeter bred, men bruten i två delar. Här kan påminnas om de båda kraftiga järnspikar av förindustriell tillverkning som hittades år 2011, 5 meter norr om provgrop 9. Dessa låg drygt 1 meter från varandra på 0,10 till 0,15 meters djup. Den längsta av dessa var 112 millimeter lång och 8 millimeter bred, den kortare 82 × 7 millimeter. I jämförelse med dessa ter sig spiken med fyndnummer 15 mer modern.

Slutligen två kopparmynt som båda påträffades i

fyllningen till brandgraven A1. Det ena var valör 1 öre kopparmynt präglat år 1719 (fnr 9), det andra 1 öre kopparmynt präglat år 1720 eller 1721 (bilaga 5). Båda har en diameter på 23 millimeter och en vikt kring strax under 4 gram. Skicket var efter konservering förvånansvärt gott (figur 14).

Brända ben

I anläggning A1 påträffades inte mindre än 4 deciliter eller 409 gram brända ben, motsvarande flera hundratal fragment. Samtliga utom ett fragment utgjordes av brända människoben (fnr 1) från en individ på över 50 år. I graven fanns ett obränt benfragment av odefinierbart däggdjur (fnr 2). Spritt över ytan i anslutning till kol och sot fanns också enstaka brända ben. Dessa utgjordes av tio mänskliga rörbensfragment till en vikt av 5,6 gram (fnr 3–7) samt ett tandfragment av ett mellanstort däggdjur som nöt, hjortdjur eller får/get (fnr 8; bilaga 4, 7).

Figur 14. Två kopparmynt påträffade i graven A1. Skick efter konservering. Till vänster 1 öre kopparmynt präglad 1719, Ulrika Eleonora (fnr 9). Till höger 1 öre kopparmynt präglad 1720 eller 1721, Fredrik I (fnr 10). Båda mynten är 23 millimeter i diameter. Foto Cecilia Ahlsén, Bohusläns museum.

Övrigt

Tre övriga fynd noterades (bilaga 4). Ett mycket litet fragment av typisk förhistorisk keramik fanns märkligt nog i graven A1 (fnr 11). Ett fragment med en porig konsistens, möjligen pimpsten, hittades i den västra rutgrävda ytan, ruta 2 (fnr 12). Slutligen en slipsten av sandsten som påträffades som lösfynd i slänten ett femtontal meter sydväst om den avbanade ytan av en förbipasserande besökare (fnr 18). Denna var 15 centimeter lång, 7,5 × 5 centimeter bred och hade flera väl arbetade slipytor. Dess ålder är svårbedömd.

Provanalyser

Vedart

Tjugo kolprover insamlades, varav fjorton från lagergrävning av rutor och provgropar och fyra från anläggningar. Sammanlagd vikt för dessa kolprover var knappt 27 gram, motsvarande mer än 50 milliliter träkol. Av dessa valdes fyra prover ut för vedartsanatometisk analys vid Scaninavian Dendro Dating (bilaga 6). Veden som brunnit på bålet tillsammans med de benen i brandgraven A1, utgjordes av furu från unga stammar och grenar mindre än 2 centimeter i diameter. Egenåldern bedöms vara cirka 5–20 år (kolprov 1). Ett prov från den äldre vägbanken A4 kom från bark av okänd art med en egenålder under hundra år (kolprov 2). Kolprov 3 i den västra rutgrävda ytan, ruta 1, lager 2B, utgjordes av björk från unga stammar, cirka 6–10 år gamla. Kolprov 4 från den östra rutgrävda ytan, ruta 8, lager 2 (intill gropen A6) kom från unga björkstammar samt något från en ung alstam, med en egenålder om 2–10 år.

För att summera, gravbålet i A1 kom från ung furu, medan det spridda kolet över ytan bestod huvudsakligen av unga björkar.

Osteologi

Den osteologiska analysen har utförts av Astrid Lennblad vid Bohusläns museum (bilaga 7). Det finns inget som tyder på att det i A1, brandgraven, finns mer än en individ. Den totala benmängden i A1 är drygt 400 gram, cirka 4 deciliter. Det har inte påträffats för många fragment av något benslag, vilket hade påvisat att det fanns ytterligare individer i materialet. Avsaknaden av framförallt hand- och fotben är anmärkningsvärd. Den totala avsaknaden av vissa benslag tillsammans med den relativt lilla mängden ben möjliggör att

bara delar av kroppen gravlagts alternativt att olika delar har deponerats på olika platser. Ingen könsbedömning kunde göras. Baserat på färgen på benmaterialet i A1 har förbränningstemperatur legat runt 800 °C (jfr. Sigvallius 1994). Enstaka fragment uppvisar andra temperaturer, både varmare och kallare, vilket troligen beror på kroppens placering på bålet. Dock kan man inte avgöra kroppens position och placering utifrån färgen på benmaterialet.) Åldersbedömning har skett utifrån skalltjocklek och de smala/stängda rotkanalerna på tandfragmenten, som pekar på en individ över 50 år. Övriga spridda brända människoben avviker inte från benen i A1 men några ytterligare upplysningar kan inte lämnas från dem.

Enstaka djurben identifierades också i materialet. Tyvärr kan man inte utifrån benen avgöra orsaken till att dessa påträffas tillsammans med/i närheten av mänskliga kvarlevor. Möjliga orsaker till djurbenen skulle kunna vara smycken, amuletter eller delar av klädedräkten, men eftersom de saknar borrhål eller andra märken går det inte att avgöra.

¹⁴C

Två brända ben valdes ut för ¹⁴C-analys vid Ångströmlaboratoriet vid Uppsala universitet (bilaga 8). Dels ett mänskligt rörben (radius/fibula) från brandgrav A1 (fnr 1), dels ett mänskligt rörensfragment från fyllningen till gropen A6 (fnr 3).

Benet från A1 bedöms kalibrerat vara från AD 1630–1960 (Ua-47417, 95,4 procent sannolikhet), mest troligt inom intervallen 1630–1690 eller 1730–1810. Till denna datering ska läggas individens egenålder om drygt 50 år, det vill säga sannolikt är graven från ungefär 1680–1740 eller 1780–1860 e. Kr. ¹³C-halten är -25,0 vilket betyder ett helt landbaserat födointag.

Benet från A6 ¹⁴C-daterades till AD 1520–1960 (Ua-47418, 95,4 procent sannolikhet), mest troligt inom intervallen 1630–1690 eller 1730–1810, det vill säga samma som benet från A1. Någon bedömd egenålder finns inte för det daterade benet. ¹³C-halten är -23,9 vilket pekar på ett helt landbaserat födointag.

Markkemi

Tio markkemiska prover insamlades och analyserades vid Fosfatlaboratoriet vid Gotlands museum (bilaga 9). Samtliga utom två togs i botten av de grävda åtta

storrutorna (lager 3), på cirka 0,18–0,25 meter djup under markytan. Ett prov togs i botten av i provgrop 9 och ett prov slutligen i fyllningen till brandgrav A1. Alla utom ett fosfatvärden var markant låga, mellan 5 och 35 P°, vilka hade ett medelvärde på 12 och median på 9 P°. Endast ett värde, fosfatprov 2 (P442) i ruta 4, var något förhöjt med 35 P°. Ingen tydlig förklaring finns till detta förhållande, möjligen närheten till brandgraven A1. I ljuset av detta sticker verkligen fosfatprov 1 (P440) i A1 ut med sina 493 P°. Det råder ingen tvekan om att det förhöjda värdet ska kopplas till kontexten som grav, och bör tolkas som spår av mänskliga lämningar, där brända ben, kol, sot och bålörja deponerats. Dessutom sticker graven ut med förhöjt pH-värde på 5,4, mot 4,3–4,6 för övriga prover. I graven testades också den organiska halten genom glödförlustanalys, vilket gav ett organiskt värde på 13 procent. Exakt samma fenomen framträdde i anslutning till de båda förhistoriska gravgömmor som påträffades i en stensättning vid 2011 års undersökning (Ytterberg 2014:26).

Tolkning och sammanfattning

Den mesolitiska boplatsen

En huvudsakligen mellanmesolitisk boplats (RAÄ Foss 508) provundersöktes i samband med forskningsundersökningen. Boplatsen ligger på ett plåtåttat höjdrön med en markant sluttning framför allt åt söder, mot en sidodalgång till Örekilsävens dalgång, cirka 50–55 meter över havet. Platsen utgörs idag av en lövskogsbevuxen höjdräckning med ek, bok, lind, björk och tall, med undervegetation av hassel och busksnår.

Vid både 2011 och 2013 års undersökningar påträffades ett slaget stenmaterial spritt över ytan. Inom ett minst 45 × 15 meter stort område (öst–väst) framkom slaget stenmaterial. Flintorna fanns genom hela stratigrafin under förnan och ned till undergrunden. Fynden visar med säkerhet att hela området för den senare avrättningsplatsen utgör en mesolitisk boplats. Några tydliga fyndkoncentrationer kunde inte ses och inga anläggningar noterades. De markkemiska proverna (fosfathalten) kan inte heller bidra till att ytterligare belysa boplatsens art och omfattning, då relativt jämna låga värden noterades över hela ytan (jämför Ytterberg 2014:26–27).

Tabell 3 visar den totala fyndmängden. 2013 påträffades 252 gram slaget stenmaterial. Med tillägg av 2011 års material utgör det slagna stenmaterialet 403 gram,

fördelat på 177 fragment. Det är därmed mycket fragmenterat och flertalet fynd hade sannolikt inte iakttagits utan vattensällning. Närmare 85 procent utgörs

Flinta	2011	2013
Avslag	8	13
Avslag med retusch		1
Övrig slagen	20	33
Splitter	34	32
Övrig kärna	1	1
Mikrospånkärna F	1	1
Plattforms kärna C		1
Mikrospån		4
Spånfragment	2	
Summa	66	86
Kvartsit	2011	2013
Avslag	1	
Övrig slagen		2
Summa	1	2
Kvarts	2011	2013
Avslag	8	
Övrig slagen		1
Splitter	10	3
Summa	18	4
Slaget stenmaterial	2011	2013
Antal	85	92
Vikt	151,3	252
2013	Antal	Andel
Brända	14	16,3%
Patinerade	4	4,7%
Svallade	1	1,2%
Retuscherade	4	4,7%

Tabell 3. Sammanfattning över total mängd slaget stenmaterial från undersökningarna 2011 och 2013 inom den mesolitiska boplatsen RAÄ Foss 508.

av flinta, där formella redskap helt saknas. Kvaliteten är över lag mycket god, såväl lokal som sydskan-dinavisk flinta förekommer. Ett par fragmenterade koniska mikrospånkärnor och ett litet antal mikrospånfragment kan ge en datering till sandarnakultur, för drygt 8 000 år sedan. Därutöver förekommer spånfragment, en plattformskärna och två rundkärnor. Vid 2013 års undersökning noterades också flintans yttre egenskaper; 16 procent var bränt och 5 procent var patinerat, där man uteslutande återanvänt äldre patinerad flinta. Man kan tänka sig ett visst mått av sekundär bränning av flintan i samband med bränning på avrättningsplatsen. Retuscher förekom på omkring 5 procent av flintan, vanligen som bruksretuscher, vilket visar att även de mest oansenliga bitarna har använts. Förutom flinta hittades enstaka bitar av kvartsit och några kvartsavslag.

Möjligen representerar materialet flera kronologiska faser, förutom mellanmesolitikum också senmesolitikum och/eller neolitikum. Höjdnivån tyder dock på en bosättning kring 6000 f. Kr. förutsatt att bosättningen varit direkt strandbunden, vilket också kan stödjas av sandarnakärnor och mikrospån (jämför Pässe 1996:36).

Avrättningsplatsen

Vid 2011 års undersökning fokuserades insatsen till den på 1823 års enskifteskarta utpekade avgränsningen av avrättningsplatsen. Endast enstaka insatser gjordes utanför denna rektangel, i form av metalldetektering och provgrovsgrävning. Vid 2013 års undersökning skiftades fokus till området direkt väster om avgränsningen, i anslutning till de där påträffade synliga lämningarna i form av svackor och en stenpackning, samt de tidigare påträffade kopparmynten från 1700-talet. Detta skulle visa sig vara en lyckad strategi.

Den stensatta äldre vägsträcka som nu identifierades (A4) drog just förbi de spår av avrättningsplatsen som nu identifierades. Det bör vara samma väg som omnämns på kartor från 1818 och 1822 (»äfvén som Galje-platssen och en Gångväg öfver Galgeberget, at nyttjas få hädanefter som hitintills«). Här kan erinras oslobiskopen Jens Nilssøns visitatsresa år 1594 då han med reser med sällskap och

»...droge wi fra Foss i sudoust til kircken, saa i øster och haffde kircken paa den høyre haand, derfra i øster 2 piskud noget til nord, om 1 galie och it stegel (paa huilckett den mand som slog her Niels i Krogstadt ihjel ligger) i suduest fra galienn, paa den venstre haand, si-

den i sudoust til Questrumbro liggendis ½ fiering fra Fass, saa offuer broen i øster, en lang bro, och haffde en gaard heder Quistrem liggendis paa den venstre haand...« (Nielsen 1885:139)

I modern (egen) översättning: »Så drog vi från Foss mot sydöst till kyrkan, sedan österut då vi hade kyrkan på höger sida. Därifrån två pilskott [cirka 500 meter] mot östnordöst [alternativt: ...mot öster, sedan strax norr om...], förbi en galge och ett stegel (på vilket den man som slog ihjäl prästen Niels i Krokstad ligger) och vidare mot sydväst, med galgen på vänster hand, och sedan mot sydöst till Kvistrum bro, som ligger en halv fjärdingsväg [cirk 2,8 kilometer] från Foss. Så över bron österut, vilken var lång, med gården Kvistrum på vänster sida...«.

Det råder inget större tvivel om att det vägsystem med stensatt vägbanor och hålvägar, som idag i fornminnesregistret benämns RAÄ Foss 507, är samma väg som på 1800-talskartorna före laga skiftet 1846, och troligen samma väg som oslobiskopen reste 1594. Det gör att notisen kan relateras de faktiska lämningarna på avrättningsplatsen RAÄ Foss 492. Där sägs tydligt att galgen ska ha stått på vänster sida om vägen. Det är samma sida som de nu funna anläggningarna A1–A6. Det 2011 funna stolphålet (A2 i Ytterberg 2014:20–21) ligger däremot på höger sida om vägen (bilaga 10).

De spridda brända benen tillsammans med sot och kolbitar förekommer i samma nivå i lagerföljden och kan sannolikt kopplas ihop, då de förekommer spritt på ett sätt som träkol från mesolitiska boplatser sällan eller aldrig gör. Snarare ska de ses som rester av ett eller flera bål som stått på avrättningsplatsen (jfr Sundelin 1989). Här kan erinras om att Elsa Persdotter och Malena Larsdotter brändes på bål 1741, Anna Pålsdotter 1761 och Anna Andersdotter 1762, samtliga på Tunge härads avrättningsplats. Möjligen gäller det också Elin Hansdotter 1747, men det är osäkert (tabell 1). Utifrån den osteologiska analysen kan individer under cirka 50 år uteslutas, vilket i princip gäller alla de nämnda kvinnorna vilka avrättades för barnamord, vanligen sina egna »oäkta« och »oönskade« barn (jfr Lövkrona 1999). Tyvärr finns det lakuner i såväl saköreslängder i häradsrätternas domböcker som i brevvolymerna med landshövdingeämbetets brev, skarprättarnas förrättningar (Landsarkivet AIIa). Den ¹⁴C-datering som finns tillgänglig pekar med all sannolikhet ut intervallen 1680–1740 eller 1780–1860 e. Kr., inräknat individens beräknade egenålder om drygt 50 år. Eftersom källäget

är mycket gott för det senare intervallet, och inga individer ska ha avrättats på Tunge härads avrättningsplats i detta tidsrum, bör vi titta på 1680–1740. Då ger de båda kopparmynten i A1 med datering till efter 1720/1721 ett snävare intervall. Mynten har kunnat hålla sig i cirkulation ända till slutet av 1700-talet, men eftersom båda mynten var präglade kring 1720 och att kopparmyntningen av låga valörer var fortsatt hög till 1750, bör graven kunna dateras till närmast följande decennier, det vill säga 1720- eller 1730-talen (Jonsson epost 2014-01-20). Såväl ¹⁴C-resultatet som den numismatiska erfarenheten pekar fram mot intervallet 1721–cirka 1740. Tyvärr kan ingen namngiven person utpekas i nuläget med hänvisning till det svåra källäget, men tveklöst är det en individ från första halvan av 1700-talet som har avrättats på Tunge härads avrättningsplats. En spekulation är att det istället för en kvinna kan ha varit en man, där ett vanligt straff för tidelag var halshuggning och bränning på bål. Det drabbade oftast unga pojkar eller gamla män, kategorier som ensamma vallade djuren (Liliequist 1992). Detta skulle kunna förklara den höga åldern på den avrättade.

Ytterligare en utveckling kring de båda mynten kan vara på sin plats. Att lägga mynt i de dödas gravar är en antik sedvana, så kallade charonmynt. Från förhistorisk tid finns exempel i Skandinavien från romersk järnålder till tidig medeltid, vilka tolkas som uttryck för en kreolisering av antik myt (Lyttekens 2012). Ett yngre fynd som också tolkats i liknande termer är en dansk tvåskilling präglad 1565 som påträffades i en grav vid Morlanda kyrka på Orust. Det tolkas uttryckligen som ett charonmynt men är betydligt yngre än tidigare kända paralleller (Nyqvist & Ortman 2007:14-15). Detta och de båda mynten på Galgeberget bör dock ses som gengångarmynt, en i historisk tid känd sedvanja för att hindra den döda från att gå igen (Lyttekens 2012:45, 106).

Resultat gentemot undersökningsplanen

De arkeologiska frågeställningarna kunde belysas i varierande grad. Avrättningsplatsens datering och typbestämning kan utifrån såväl skriftligt som arkeologiskt källmaterial nu anses ha klarlagts. Även om en eventuell medeltida fas inte har kunnat beläggas är platsen med säkerhet använd från sent 1500-tal till cirka 1830. Den har använts till halshuggningar, stegling, bränning på

bål och troligen hängning (med tanke på att en galge finns dokumenterad). Platsens rumsliga organisation har också klarnat något, även om det bara är indikationer så här långt. Möjligen finns en uppdelning av ytan med möjliga skelettgravar närmast vägen i öster (gropparna A5 och A6), bålrester inom de rutgrävda ytorna centralt, en brandgrav efter bålbränning i söder och en stenpackning (A2, skelettgrav?) i väster. Några spår av avrättningsanordningar som stolphål till galge och stegel har inte kunnat påvisas ännu. Möjligen utgör de enstaka grova handsmidda spikar som påträffats i östra delen av ytan spår av dessa. Att utifrån markkemi och fyndspridning uttala sig om rörelsemönster inom avrättningsplatsen är svårt. En gissning är att de båda kopparmynt som hittades 2011 i västra delen av ytan skulle kunna vara tappade mynt från åskådare, men det är sannolikt att dra källmaterialet för långt i nuläget (jämför figur 8 med bilaga 10). Möjligheten att spåra föreställningar kopplade till vidskeplighet och folktro, t.ex. placandet av avrättades huvud mellan fötterna, har heller inte varit möjligt, inte minst med tanke på de svaga bevaringsförhållandena för obrända ben.

Ett av syftena med undersökningen var också att belysa lokalhistoriska och etiska frågeställningar. Det uppnåddes bland annat genom ett aktivt deltagande vid den arkeologiska undersökningen av skolelever från Kungsmarksskolans årskurs 7. Kopplat till denna insats var två undervisningstillfällen om mänskliga rättigheter (figur 15). Dessutom genomfördes visningar av platsen för allmänheten och sedvanlig mediabevakning (figur 16). Slutligen höll projektledningen ett välbesökt föredrag för allmänheten i Munkedal på kommunhuset Forum den 6 februari 2014.

Materialets potential

Avrättningsplatser är en dåligt känd fornlämningskategori och regelrätta undersökningar är ytterst få i Sverige. Bohusläns museum anser att avrättningsplatser i första hand ska ses utifrån ett bevarandeperspektiv eftersom det är en ovanlig och informationsrik fornlämningskategori. Utifrån de resultat som presenteras i den här rapporten och rapporten över 2011 års undersökningar (Ytterberg 2014) bör fördjupade insatser ske för att lokalisera, registrera och antikvariskt beakta avrättningsplatserna som de fornlämningar de *de facto* är. Detta arbete har redan till stora delar genomförts inom Bohusläns museums projekt Den gamla onda tiden un-

Figur 15. Elever från Kungsmarksskolans klass 7c visar stolt upp det fynd de gjort med metalldetektor (fnr 16). Foto taget av Eirik Johansson den 14 maj 2013.

Figur 16. Projektledaren Niklas Ytterberg genomför visning för allmänheten den 20 maj 2013. Foto Eirik Johansson.

der 2013–2014 och kommer inom kort att avrapporteras. Den vetenskapliga och pedagogiska potentialen för avrättningsplatserna varierar, men kan försiktigtvis bedömas som hög om kriterier som bevarandegrad och ålder (äldre än 1850) kan mötas. Det första kriteriet är svårast medan det andra nästan undantagslöst gäller.

I Västsverige är ännu undersökningen av RAÄ Foss 492 unik i sitt slag. För Galgeberget RAÄ Foss 492 bedöms den vetenskapliga och pedagogiska potentialen fortsatt vara hög.

Referenser

Litteratur

- Arcadius, C. O. 1886. *Om Bohusläns införlifvande med Sverige. Bidrag till kännedom om Bohusläns fornminnen och historia* 3:1–119.
- Auler, J. (Hrsg.) 2012. *Richtstättenarchäologie* 3. Archaeotopos-Buchverlag, Dormagen.
- Auler, J. (Hrsg.) 2010. *Richtstättenarchäologie* 2. Archaeotopos-Buchverlag, Dormagen.
- Auler, J. (Hrsg.) 2008. *Richtstättenarchäologie*. Archaeotopos-Buchverlag, Dormagen.
- Fendin, T. (red.) 2008. *Döden som straff. Glömda gravar på Galgbacken*. Östergötlands länsmuseum. Östergötland fakta 7, Linköping.
- Hansson, M. 2012. *Fortgående straffdom – en medeltida avrättningsplats i Hamneda i Småland*. Fornvännen 107:189–202.
- Holmberg, A.E. 1867. *Bohusläns Historia och Beskrifning*. Tre volymer. Andra upplagan, Örebro.
- Karlsson, E. 2008a. *Arkeologisk undersökning. Gravvar på Galgebergsgärdet. RAÄ 35-38, kv Cisternen 6, Vadstena stad och kommun, Östergötlands län*. Östergötlands länsmuseum Rapport 2008:105, Linköping.
- Karlsson, E. 2008b. Glömda gravar på galgbacken. I: Fendin, T. (red.) *Döden som straff. Glömda gravar på Galgbacken*. Östergötlands länsmuseum. Östergötland fakta 7, Linköping:14–67.
- Lyttkens, S. 2012. *Charonmynt – myt, makt och männskor. Om hybridisering, kreolisering och transformation av greco-romerska myt i skandinavisk gravpraktik under romersk järnålder och folkvandringstid*. Masteruppsats, Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Lövkrona, I. 1999. *Annika Larsdotter – barnamörderska. Kön, makt och sexualitet i 1700-talets Sverige*. Historiska media, Lund.
- Nielsen, Y. 1885. *Biskop Jens Nilssøns visitatsbøger og reiseoptegnelser 1574–1597*. A.W. Brøgger's Bogtrykkeri, Kristiania [Oslo].
- Nyqvist, R. & Ortman, O. 2007. *Morlanda kyrka. Arkeologisk förundersökning. Ebildslätt 2:23, Morlanda socken, Orust kommun*. Bohusläns museum Rapport 2007:84, Uddevalla.
- Pässe, T. 1996. *A mathematical model of the shore level displacement in Fennoscandia*. SKB Technical Report 96–24, Stockholm.
- Sigvallius, B. 1994. *Funeral Pyres. Iron age cremations in north Spånga*. Theses and Papers in Osteology. Stockholms Universitet, Stockholm.
- Wadström, R. 1983. *Ortnamn i Bohuslän*. AWE/Gebbers, Stockholm.
- Widerström, P. 2011. En annan del av Visby »...skall androm till skräck och warnagel, och sigh till ett vählfortient straff, uphängias.« *Gotländskt Arkiv* 2011 (83):87–100.
- Ytterberg, N. 2014. *Galgeberget i Munkedal. Tunge härrads avrättningsplats. Arkeologisk forskningsundersökning 2011. Foss 492, 507, 508 & 520, Foss socken, Munkedals kommun*. Bohusläns museum Rapport 2014:1, Uddevalla.
- Ytterberg, N. 2012. Kambol, Herrskog och Hällemön. Avrättningsplatser på Dal. *Hembygden*. Dalsland 2012:9–36.
- Ytterberg, N. 2011. *Galgholmen och Stegelholmen – spår av ett mörkt förflutet i skärgården? Öar i Bohuslän*. Bohusläns hembygdsförbund och Bohusläns museum. Årsbok 2011:101–120.
- Ytterberg, N. & Johansson, E. 2014. *Inventering efter avrättningsplatser på Dal*. Hembygden. Dalsland 2014:191–197.

Otryckta källor

Liliequist, J. 1992. *Brott, synd och straff. Tidlagsbrottet i Sverige under 1600- och 1700-talet*. Historiska institutionen, Umeå universitet, Umeå.

Sundelin, G. 1989. *Arkeologisk undersökning av en avrättningsplats, fornlämning 51, St. Skedvi socken, Sätters kommun*. Dalarnas museum arkeologisk rapport 1989:4.

Wilander, L. 2002. *Arkeologisk förundersökning. »Galge-lyckan«, en avrättningsplats i Växjö stad. RAÄ 348, Växjö socken, Växjö stad*. Smålands museum Rapport 2002:15.

Epost

Jonsson, Kenneth. Professor, Institutionen för arkeologi och antikens kultur, Stockholms universitet. Epostmeddelande 2014-01-20.

Arkiv

Död- och begravningsböcker: Brastad C:2, 1729–1781, sid. 392; Bro C:2, 1729–1773; Hede C:1, 1719–1771; Krokstad C:4, 1779–1823; Lyse C:2, 1729–1771; Landsarkivet i Göteborg.

Landskansliet A11a: Landshövdingeämbetets brev, Länsstyrelsens i Göteborgs och Bohus län, Landskansliet, volymer A11a:1–200. Landsarkivet i Göteborg.

Elektroniska resurser

FMIS: Fornminnesinformationssystem, Riksantikvarieämbetet, <http://www.fmis.raa.se>.

RAÄ lämningstypista = Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning. 2014. Version 4.0. Riksantikvarieämbetet, Stockholm. URL: <http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/6433/L%C3%A4mningstypistan%20slutversion.pdf?sequence=1>

Historiska kartor

N23-12:3: Enskifteskarta. Lantmäteristyrelsens arkiv, Göteborgs och Bohus län, Foss socken, Foss nr 1-4. Utmark Stora Foss 1818.

N23-12:4: Enskifteskarta. Lantmäteristyrelsens arkiv, Göteborgs och Bohus län, Foss socken, Foss nr 1-4. Inägor Stora Foss 1822.

N23-12:5: Lantmäteristyrelsens arkiv. Göteborgs och Bohus län. Foss socken, Foss nr 1-4; Inägor Stora Foss 1846. Laga skifte.

Tekniska och administrativa uppgifter

Lst dnr:	43I-16023-2013
Västarvet dnr:	NOK 153-2009
Västarvet pnr:	III45
Fornlämningsnr:	Foss 492, 507, 508
Län:	Västra Götalands län
Kommun:	Munkedal
Socken:	Foss
Fastighet:	Foss 12:8
Ek. karta:	8181
Läge:	X 6485706, Y 305762
Meter över havet:	51-54
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Ansvarig institution:	Bohusläns museum
Projektledare:	Niklas Ytterberg
Fältpersonal:	Niklas Ytterberg (fältarbetsledare), Eirik Johansson (biträdande fältarbetsledare), Elisabeth Balksten, Sverker Balksten, Uno Blomberg, Yngve Carlsson, Margeta L. Djurskog, Håkan Grundberg, Lasse Hedlund, Lennart Hermansson, Marianne Hirell, Inga-Britta Johansson, Marie Jonsson, Sture Johansson, Christer Karlsson, Håkan Karlsson, Bo Lindström, Margareta Lindström, Bo Sandberg, Leif Savestedt, Lili-Anne Sihlberg, Roger Stenström (volontärer, huvudsakligen från Munkedals hembygdsförening)
Konsulter:	Astrid Lennblad (osteologi), Inger Nyström Godfrey, svk (konservering), Johnny May, Fosfatlaboratoriet, Gotlands museum (fosfatanalys), Thomas Bartholin, Scandinavian Dendro Dating (vedartsanalys), Karin Edvall (Landsarkivet i Göteborg), Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet (¹⁴ C-datering), Stene Entreprenad AB
Fältarbetstid:	2013-05-14-21
Arkeologtimmar:	96 + cirka 216 timmar medhjälpare
Undersökt yta:	500 m ² extensivt, 112 m ² avbanad och 35 m ² rutgrävd yta
Arkiv:	Bohusläns museums arkiv
Fynd:	Förvaras i Bohusläns museums magasin (F.nr: I-83). UM nr 29536.

Bilagor

Bilaga 1. *Provgropstabell*

Bilaga 2. *Beskrivning över grävda provgropar och rutor*

Bilaga 3. *Anläggningsbeskrivning*

Bilaga 4. *Fyndtabell*

Bilaga 5. *Konserveringsrapport, Inger Nyström Godfrey, SVK*

Bilaga 6. *Vedanatomisk analys, Thomas Bartholin, Scandinavian Dendro Dating*

Bilaga 7. *Osteologisk rapport, Astrid Lennblad, Bohusläns museum*

Bilaga 8. *¹⁴C-datering, Göran Possnert, Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet*

Bilaga 9. *Markkemisk analys, Johnny May, Fosfatlaboratoriet, Gotlands museum*

Bilaga 10. *Plankarta som visar 2011 års undersökningsresultat*

Bilaga 1. Provgropstabell

Provgrop	Stortek (m)	Djup (m)	Beskrivning (m)	Fynd	Anmärkning
Pg1	0,5x0,5	0,32	Förna 0,08; svart-brungrå humös sandig silt 0,21 (L2A+B); gråbeige siltig lera (UG) 0,03	-	
Pg2	0,5x0,5	0,29	Förna 0,07; mörkbrun siltig sand 0,18 (L2A+B); ljusbrun sandig grusig silt (UG) 0,04	-	
Pg3	0,5x0,5	0,30	Förna 0,08; mörkbrun humös sand 0,12 (L2A+B); ljusbrun sandig silt (UG) 0,10	Fnr 24 (L2A)	På 0,20 m djup en ansamling stenar, ca 0,05-0,10 m st; Provsodat, berg möter på 0,53 m djup
Pg4	0,5x0,5	0,41	Förna 0,05; mörkbrun humös sand 0,20 (L2A+B); brun sand (UG) 0,16	Fnr 25 (L2B)	
Pg5	0,5x0,5	0,35	Förna 0,05; mörkbrun humös sand 0,20 (L2AB); lerig silt (L2B) 0,10; silt 0,05 (UG)	-	Provsodat, silt möter på 0,47 m djup
Pg6	0,5x0,5	0,33	Förna 0,06; mörkbrun humös sandig silt med småstenar (0,02-0,05 m st) 0,20 (L2A+B); beige siltig sand (UG) 0,07	Fnr 4, 26 (L2B)	På 0,22 m djup finns sot och 1 br ben (fnr 4); sedan fynd av sot nedåt; på 0,26 m djup större yta med sot och kol i N delen
Pg7	0,5x0,5	0,49-0,58	Förna 0,06; mörkbrun humös sand (L2) 0,24; brun grusig sand (L3) 0,18-0,27; ljusbrun-beige silt (UG) 0,01	Fnr 27-29 (L2), 30-32 (L3)	
Pg8	0,6x0,6	0,50	Förna 0,07; mörkbrun humös sand (L2) 0,19; brun sand (L3) 0,24	Fnr 33, 34 (L2)	Enstaka stenar 0,05-0,20 m st
Pg9	1x1	0,50	Förna 0,03; mörkbrun humös sandig silt (L2) 0,09; ljusbrun sandig silt (L3) 0,07; ljusbrun siltig sand (UG) 0,31	Fnr 5, 35, 36 (L2), 6, 37-40 (L3)	Fläckvis förekomst av träkol i L2; Fosfatprov 1,0 (P455) i UG

Bilaga 2. *Beskrivning över grävda provgropar och rutor*

Rut- och provgropsbeskrivning

Provgropar och rutor helt eller delvis grävda vid forskningsundersökningen av Galgeberget 2013, RAÄ Foss 492.

Provgropar

Provgrop 1

Storlek: 0,5x0,5 m

Djup: Ca 0,32 m

Beskrivning: 1) Förna 0–0,08 m; 2A+B) svartbrunrå humös sandig silt 0,08–0,29 m; UG) gråbeige siltig lera 0,29– m under markytan.

Fynd: -

Provgrop 2

Storlek: 0,5x0,5 m

Djup: Ca 0,29 m

Beskrivning: 1) Förna 0–0,07 m; 2A+B) mörkbrun siltig sand 0,07–0,25 m; UG) ljusbrun sandig grusig silt 0,25– m under markytan.

Fynd: -

Provgrop 3

Storlek: 0,5x0,5 m

Djup: Ca 0,30 m

Beskrivning: 1) Förna 0–0,08 m; 2A+B) mörkbrun humös sand 0,08–0,20 m; UG) ljusbrun sandig silt 0,20– m under markytan. I övergången mellan lager 2 och 3, på 0,20 m djup, fanns en ansamling av stenar, ca 0,05–0,10 m stora (se foto). Provsondat – berget möter på 0,53 m.

Fynd: Flinta (fnr 24) på ca 0,20 m djup (=lager 2A)

Provgrop 4

Storlek: 0,5x0,5 m

Djup: Ca 0,41 m

Beskrivning: 1) Förna 0–0,05 m; 2A+B) mörkbrun humös sand 0,05–0,25 m; UG) brun sand 0,25– m under markytan.

Fynd: Flinta (fnr 25) på ca 0,42 m djup (=lager 2B)

Provgrop 5

Storlek: 0,5x0,5 m

Djup: Ca 0,35 m

Beskrivning: 1) Förna 0–0,05 m; 2A) mörkbrun humös sand 0,05–0,25 m; 2B) lerig silt 0,25–0,35 m under markytan; UG) silt 0,35– m under markytan. Provsondat – berget möter på 0,47 m.

Fynd: -

Provgrop 6

Storlek: 0,5x0,5 m

Djup: Ca 0,33 m

Beskrivning: 1) Förna 0–0,06 m; 2A+B) mörkbrun humös sandig silt med små stenar (0,02–0,05 m stora) 0,06–0,26 m; UG) beige siltig sand 0,26– m under markytan. 0,22 m under markytan fanns sot och bränt ben, sedan fortsatt förekomst av sot nedåt i stratigrafien. På 0,26 m djup fanns en större sammanhängande yta med sot och träkol i norra delen av provgropen.

Fynd: Br ben (fnr 4) på ca 0,22 m djup (=lager 2B), flinta (fnr 26) på 0,35 m djup (=lager 2B)

Provgrop 7

Storlek: 0,5x0,5 m

Djup: Ca 0,49–0,58 m

Beskrivning: 1) Förna 0–0,06 m; 2A+B) mörkbrun humös sand 0,06–0,30 m; 3) brun grusig sand 0,26–0,48/0,57 m under markytan; UG) ljusbrun-beige silt 0,48/0,57– m under markytan.

Fynd: Flinta, kvarts (fnr 27–29) (=lager 2), flinta (fnr 30–32) på 0,45–0,55 m djup (=lager 3)

Provgrop 8

Storlek: 0,6x0,6 m

Djup: Ca 0,50 m

Beskrivning: 1) Förna 0–0,07 m; 2A+B) mörkbrun humös sand 0,07–0,26 m; 3) brun sand 0,26– m under markytan. Enstaka stenar, ca 0,05–0,10 m stora.

Fynd: Flinta (fnr 33–34) (=lager 2)

Provgrop 9

Storlek: 1,0x1,0 m
Djup: Ca 0,50 m
Beskrivning: 1) Förna 0–0,03 m; 2) mörkbrun humös sandig silt 0,03–0,12 m; 3) ljusbrun sandig silt 0,12–0,19 m; UG) ljusbrun siltig sand 0,19– m under markytan. Fläckvis förekomst av träkol i lager 2B.
Fynd: Br ben (fnr 5), flinta (fnr 35–36) (= lager 2), br ben (fnr 6), flinta, kvartsit (fnr 37–40) (=lager 3)
Prover: Fosfatprov 10 (P455) (=undergrund (UG))

Rutor

Varje storruta, 2x2 m, delades in i 4 kvadranter à 1x1 m, benämnda SV, NV, NÖ, SÖ.

Ruta 1 (Västra ytan)

Storlek: 2x2 m
Djup: Ca 0,19–0,31 m

Lager 1:

Djup ca 0,10 m. Förna. Avbanad med grävmaskin.

Lager 2A:

Djup 0,02–0,09 m. Mörkbrun humös sand. Mindre stenpackning i SV hörnet i SV-kvadranten. Tydlig sotfläck i SV-kvadranten, 0,64 m från V sidan och 0,30 m från S sidan. Dessutom mindre sotfläckar och enstaka stenar. I NÖ-kvadranten en svacka i marken, ca 0,35x0,40 m stor. Fynd: flinta i stenpackningen i SV-kvadrant (fnr 43). Prover: -

Lager 2B:

Djup ca 0,02–0,05 m. Mörkbrun sandig silt. Spridda kolbitar i hela rutan. Fynd: flinta i NV-kvadrant (fnr 44); flinta i SV-kvadrant (fnr 71, 72). Prover: Kolprov 3 (SV-kvadrant).

Lager 3:

Djup 0,05–0,07 m. Övergår successivt i brun sandig silt. Bara enstaka fynd: flinta i NV-kvadrant (fnr 50); flinta i SV-kvadrant (fnr 51). Prover: Fosfatprov 4 (P444).

Lager 4:

Undergrunden, brun sandig silt. Fyndtomt.

Ruta 2 (Västra ytan)

Storlek: 2x2 m
Djup: Ca 0,18–0,28 m

Lager 1:

Djup ca 0,10 m. Förna. Avbanad med grävmaskin.

Lager 2A:

Djup 0,01–0,06 m. Mörkbrun humös sand. Inga synliga lämningar förutom ett sotat parti mellan 1 m från SÖ sidan och 0,74 m från NV. Total utbredning av sotfläck 1,10 m (NÖ-SV) x 0,90 m (NV-SÖ).
Fynd: flinta i SÖ-kvadrant (fnr 45); flinta i NÖ-kvadrant (fnr 47); flinta i NV-kvadrant (fnr 48). Prover: -

Lager 2B:

Djup ca 0,02–0,05 m. Mörkbrun sandig silt. En del träkolsbitar centralt i rutan nära benfyndet. En enstaka mindre sten, 0,05-0,10 m stor. Fynd: br ben och flinta i SÖ-kvadrant (fnr 4, 26) (OBS = Pg6); flinta i NV-kvadrant (fnr 49). Prover: -

Lager 3:

Djup 0,05–0,07 m. Övergår successivt i brun sandig silt. Fyndtomt. Prover: Fosfatprov 3 (P443).

Lager 4:

Undergrunden, brun sandig silt. Fyndtomt.

Ruta 3 (Västra ytan)

Storlek: 2x2 m

Djup: Ca 0,18–0,26 m

Lager 1:

Djup ca 0,10 m. Förna. Avbanad med grävmaskin.

Lager 2A:

Djup 0,01–0,04 m. Mörkbrun humös sandig silt. Förekomst av enstaka mindre stenar. I NV-kvadranten syns en nedgrävning kantad av mindre stenar (A3). Nedgrävningen ligger 0,5 m från N kanten och 0,4 m från V. En stor stubbe i nästan hela SV-kvadranten med rötter över stora delar av rutan. En träkolsbit vid stubben i SV. Fynd: flinta i SÖ-kvadrant (fnr 52); flinta i NÖ-kvadrant (fnr 53); flinta i NV-kvadrant (fnr 54). Prover: -

Lager 2B:

Djup ca 0,02–0,05 m. Mörkbrun sandig silt. Något enstaka kolfnyk. En stor stubbe i SV-kvadranten. I NV-kvadranten nedgrävningen A3. Fynd: flinta i SV-kvadrant (fnr 55, 56); kvartsit i NV-kvadrant (fnr 57). Prover: -

Lager 3:

Djup 0,05–0,07 m. Övergår successivt i brun sandig silt. Fyndtomt. Prover: Fosfatprov 5 (P445).

Lager 4:

Undergrunden, brun sandig silt. Fyndtomt.

Ruta 4 (Västra ytan)

Storlek: 2x2 m

Djup: Ca 0,18–0,27 m

Lager 1:

Djup ca 0,10 m. Förna. Avbanad med grävmaskin.

Lager 2A:

Djup 0,01–0,05 m. Mörkbrun humös sandig silt. Förekomst av enstaka mindre stenar. En mindre sotfläck i SV-kvadranten, 0,7 m från S kanten och 0,5 m från V. En liten stubbe direkt Ö om SÖ-kvadranten och en i ruta 3 direkt i N. Fynd: flinta i SÖ-kvadrant (fnr 58); flinta i SV-kvadrant (fnr 59).

Prover: -

Lager 2B:

Djup ca 0,02–0,05 m. Mörkbrun sandig silt. Enstaka stenar 0,05-0,10 m stora i NV och NÖ kvadranterna. Något enstaka kolfnyk. Fynd: flinta i SV-kvadrant (fnr 61, 62); flinta i SÖ-kvadrant (fnr 63, 64); flinta i NV-kvadrant (fnr 65). Prover: -

Lager 3:

Djup 0,05–0,07 m. Övergår successivt i brun sandig silt. Bara enstaka fynd: flinta i NÖ-kvadrant (fnr 66). Prover: Fosfatprov 2 (P442).

Lager 4:

Undergrunden, brun sandig silt. Fyndtomt.

Ruta 5 (Östra ytan)

Storlek: 2x2 m

Djup: Ca 0,10–0,15 m

Lager 1:

Djup ca 0,10 m. Förna. Avbanad med grävmaskin.

Lager 2:

Djup 0,03–0,08 m (SÖ-kvadrant, i övrigt endast ytligt grävd). Brun siltig sand. I NV och SV delarna stenar ca 0,10–0,50 m stora. Fynd: flinta i SÖ-kvadrant (fnr 67, 68, 69); flinta i NV-kvadrant (fnr 70).

Prover: -

Lager 3: Ej undersökt. Prover: Fosfatprov 7 (P452).

Ruta 6 (Östra ytan)

Storlek: 2x2 m

Djup: Ca 0,15 m

Lager 1:

Djup ca 0,10 m. Förna. Avbanad med grävmaskin.

Lager 2:

Djup 0,03–0,08 m. Brun siltig sand. Direkt i söder ett stort stenblock, i NV hörnet en större sten som sträcker sig väl utanför rutan. Sot och kol. I anslutning till stenblocket i söder en järnspik (fnr 15).
Fynd: flinta i NV-kvadrant (fnr 73); kvarts, flinta i SV-kvadrant (fnr 74, 75); järnspik, flinta SÖ-kvadrant fnr (15, 76); flinta i NÖ-kvadrant (fnr 77). Prover: -

Lager 3:

Ej undersökt. Prover: Fosfatprov 6 (P451).

Ruta 7 (Östra ytan)

Storlek: 2x2 m

Djup: Ca 0,10 m

Lager 1:

Djup ca 0,10 m. Förna. Avbanad med grävmaskin.

Lager 2:

Endast ytligt grävd. Brun siltig sand. Centralt och sträckande sig ut ur rutan i öster finns anläggningen (graven?) A5 med sot och något träkol i ytan. Direkt söder om A5 ett bränt ben (fnr 7). I gränsen till ruta 8 i söder ett stenblock som är 1,2 m stort. Fynd: br ben i SÖ-kvadrant (fnr 7). Prover: -

Lager 3:

Ej undersökt. Prover: Fosfatprov 8 (P453).

Ruta 8 (Östra ytan)

Storlek: 2x2 m

Djup: Ca 0,15 m

Lager 1:

Djup ca 0,10 m. Förna. Avbanad med grävmaskin.

Lager 2:

Djup 0,03–0,08 m. Brun siltig sand. Sot och träkol. I gränsen mot ruta 7 i norr ett stenblock, 1,2 m stort. I NÖ och SÖ kvadranterna finns anläggningen (graven?) A6 som sträcker sig från nämnda stenblock åt sydöst, även något utanför rutans östra begränsning. A6 innehåller i ytan en större sten, ca 0,70 m stor och ett bränt ben (fnr 3). Fynd: br ben, flinta, kvarts i NÖ-kvadrant (fnr 3, 78, 79, 80); flinta i SÖ-kvadrant (fnr 81); flinta i SV-kvadrant (fnr 82); flinta i NV-kvadrant (fnr 83). Prover: 14C-datering (Ua-47418) på bränt ben (fnr 3); kolprov 4 (NV-kvadrant).

Lager 3:

Ej undersökt. Prover: Fosfatprov 9 (P454).

Bilaga 3. *Anläggningsbeskrivning*

Anläggningsbeskrivning

Anläggningar helt eller delvis undersökta vid forskningsundersökning av Galgeberget 2013, RAÄ Foss 492.

Anläggning A1

Typ: Brandgrop (grav)

Form i plan: Rund

Form i profil: U-formad

Storlek i plan: Ca 0,30 m i diameter (ytan), 0,19 m i diameter (grop)

Djup: Ca 0,12 m

Fyllning: I ytan mörkbrun humös sandig silt med enstaka brända ben inom ett mörkare sotigt område, ca 0,10 m stort i den avbanade ytan.

Beskrivning: Tydligt metalldetektorutslag. Ca 0,01–0,02 m ned framkom en mer gråbrun sandig silt med en mäktighet av ca 0,08–0,10 m. En tydlig grop framträdde vid profilgrävning, med en mer mörkbrun humös sandig silt. Vid genomgrävning av gropen framkom stora mängder brända ben och även enstaka stenar, 0,01–0,05 m stora.

Inom en utbredning av ca 0,30 m i diameter förekom brända ben, med en koncentration till mitten, i gropen. Sot och kol förekom mer spritt, men koncentrerades mot botten av gropen (foto 38, 41–50, 64–65, 76–77, 83–84, 91). Gropen avtecknades tydligt i profil mot den beige-bruna sandiga silt som utgör undergrund (och som är fyndlös). Gropen var 0,18–0,19 m i diameter. I botten av gropen fanns två kopparmynt (fnr 9, 10).

Gropen (0,065–0,07 m djup) tolkas vara från begravningstillfället medan det övre humösa lagret (0,05–0,06 m) troligen utgör påväxt sedan 1700-talet.

Undersökt: Kontextuellt grävd. 100%. Skärslev/gotlandshacka. Profil ritad, skala 1:10. Fyllningen är vattensållad.

Prover: Fosfatprov 1 (P440) och kolprov 1 (P441) (se profilritning) samt 14C-datering (Ua-47417) på bränt ben (fnr 1).

Fynd: Brända ben (fnr 1, 2), kopparmynt (fnr 9, 10), keramik (fnr 11), flintor (fnr 41, 42).

Anläggning A2

Typ: Stenpackning (grav?)

Form i plan: Oregelbundet oval

Form i profil: Flack

Storlek i plan: Ca 1,30 x 0,70 m

Höjd: Ca 0,10 m

Fyllning: Jordblandad fyllning med stenar.
Beskrivning: I ytan ett tiotal stenar, ca 0,10–0,25 m stora, en dock 0,50 m stor. Fler av stenarna är kantiga, ev. finns sprängsten. Oklar funktion.
Undersökt: Anläggningen är endast framrensad (foto 74–75).
Prover: -
Fynd: -

Anläggning A3

Typ: Nedgrävning
Form i plan: Spetsoval ("skeppsformig")
Form i profil: Skålförmad
Storlek i plan: 0,80 x 0,50 m
Djup: 0,12 m
Fyllning: Mörkbrun sandig silt, ljusare och lösare än omgivande lager. Stenfri.
Beskrivning: Skeppsformig nedgrävning. Längs kanterna vällagda stenar, minst 12 stycken, ca 0,05–0,10 m stora, på jämna avstånd (foto 52–53, 66–70). Anläggningen är grävd något djupare än omgivande lager, dvs. ner i undergrunden. Oklar funktion.
Undersökt: Kontextuellt grävd. 100%. Skärslev/gotlandshacka. Fyllningen är vattensållad.
Prover: -
Fynd: -

Anläggning A4

Typ: Väg
Form i plan: Långsträckt
Form i profil: Flack
Storlek i plan: Ca 3,5–4,6 m bred, okänd längd (karterad längd 86+ m)
Djup: Ca 0,26–0,31 m
Fyllning: Stenläggning bestående av grus och småstenar ca 0,02–0,10 m stora. Längs ca 0,6 m bredd längs ömse vägkanter stenar ca 0,05–0,20 m stora, vanligen dock ca 0,05–0,15 m. Vägsträckningen är påvisad genom jordsondning längs längre sträckor och i norr och öster övergick den i en tidigare karterad hålväg (=RAÄ Foss 507), se foto 19–20.
Beskrivning: Vägbanan rensades bara fram närmast den avbanade ytan i schaktet, som mest längs en ca 4,0 m lång sträcka. Här var den också bredast, 4,6 m, vilket berodde på att vägen gjorde en krök. I södra kanten fanns en urgrävning ca 0,6 x 0,35 m stor, utan stenar. I

norra kanten var vägen påverkad av en stor ekstubbe som rivit upp beläggningen, liksom en annan ek gjort i söder. I norra delen fanns också en del större stenar, troligen naturligt förekommande, ca 0,3–0,5 m stora (foto 16–18, 80–81).

En 2,0 m lång profil spadgrävdes (foto 85–90). De översta 0,05–0,11 m utgjordes av vägbeläggning som täcktes av 0,02–0,05 m förna/råhumus. Själva vägbeläggningen utgjordes av 0,02–0,10 m stora stenar och grus. Därunder fanns 0,05–0,15(0,20) m mörkbrun siltig sand med enstaka stenar (0,05–0,10 m stora). Därunder fanns undergrunden, som utgjordes av brun grusig sand med stenar. De översta två lagren under förnan tolkas som olika generationer av vägbankar, den översta och senaste med en bevarad stenläggning.

Ett eventuellt "hjulspår" noterades direkt nedanför till höger om provpunkten (nedan).

Undersökt: Sektionsgrävd. Ca 1%. Spade/gotlandshacka/skärslev.

Prover: Kolprov 2 (P450) togs 0,62 m från södra profiländen på 0,14 m djup (foto 90).

Fynd: Pollett (fnr 16), flintor (fnr 19, 20).

Anläggning A5

Typ: Nedgrävning (skelettgrav?)

Form i plan: Långoval

Form i profil: -

Storlek i plan: 2,0+ x 0,75 m

Djup: -

Fyllning: Mörkt mörkbrun fet humös sandig silt, en del kolbitar spritt i ytan.

Beskrivning: Oklar begränsning i båda kortändar. Fortsätter utanför rutgrävt område åt öster. En bit bränt människoben (fnr 7) direkt söder om anläggningen, intill ett stenblock. Foto 97–99.

Undersökt: Endast provgrävd något längs norra långsidan med gotlandshacka/skärslev. Fyllningen är där vattensållad.

Prover: Fosfatprov 8 (P453) i västra kanten av anläggningen.

Fynd: -

Anläggning A6

Typ: Nedgrävning (skelettgrav?)

Form i plan: Oval

Form i profil: -

Storlek i plan: 1,60+ x ca 0,70 m

Djup: 0,10–0,15 m

Fyllning: Mörkt mörkbrun fet humös sandig silt. Förekomst av sot och kol.

Beskrivning: Centralt i anläggningen fanns en större sten, 0,70 x 0,40 x 0,27 m stor, som låg direkt på undergrunden. Anläggningen avslutades i norr med ett stenblock, 1,20 x 0,85 x 0,30? m stort. En bit bränt människoben (fnr 3) fanns centralt i fyllningen. Oklar avgränsning åt öster. Oklar status, stenarna tycks ligga direkt på undergrunden. Foto 100–101.

Undersökt: Delvis undersökt med skärslev/gotlandshacka, ca 50%, i samband med rutgrävning och vattensållning.

Prover: 14C-datering (Ua-47418) på bränt ben (fnr 3).

Fynd: Bränt ben (fnr 3), flintor (fnr 78-81?).

Bilaga 4. *Fyndtabell*

Fyndnr	Material	Sakord	Vikt (g)	Antal	Fragmentering	Kontext	Anmärkning
1	Ben	Bränt ben	409,2	213+	Fragment	A1	Människa, olika benschlag, tänder. 100-tals frag.
2	Ben	Obränt ben	0,4	1	Fragment	A1	Däggdjur, odef.
3	Ben	Bränt ben	0,9	1	Fragment	F373; A6; Ruta 8/NÖ, lager 2	Människa, rörben. 14C-analys
4	Ben	Bränt ben	0,3	1	Fragment	Pg 6, lager 2B; F193	Människa, rörben. 0,22 m djup
5	Ben	Bränt ben	1,4	3	Fragment	Pg 9, lager 2	Människa, rörben?
6	Ben	Bränt ben	1,0	4	Fragment	Pg 9, lager 3	Människa, rörben och odef.
7	Ben	Bränt ben	2,0	1	Fragment	Ruta 7/SÖ, lager 2; F285	Människa, rörben
8	Ben	Bränt ben	0,4	1	Fragment	F370	Däggdjur, tand
9	Koppar	Mynt	3,9	1	Intakt	A1; F439	1 öre kopparmynt 1719, 23 mm ø
10	Koppar	Mynt	3,8	1	Intakt	A1; F439	1 öre kopparmynt 1720/21, 23 mm ø
11	Keramik	Kärl	0,4	1	Fragment	A1	
12	Pimpsten?	Fragment	3,4	1	Fragment	F375	Porig, osäker bestämning
13	Bly	Ten	39,9	1	Defekt	F408	70x12x6 mm
14	Bly	Sänke	103,8	1	Intakt	F409	73x19x10 mm, två hål för infästning
15	Järn	Spik	5,2	1	Intakt	F286	74x3,5 mm, två delar
16	Cu-leg	Pollett	5,3	1	Komplett	F182	Påskrift "Sikorsky VS-300" resp. "Shell"
17	Cu-leg	Clipsörhängen	4,8	2	Intakt	F449	Gallrade
18	Sandsten	Slipsten	759,4	1	Defekt	Lösfynd	152x75x50 mm, slipytor på flera sidor
19	Flinta	Övrig slagen	7,5	1		F273	
20	Flinta	Splitter	0,3	1		F274	
21	Flinta	Splitter	0,1	1		F293	Bränd
22	Flinta	Övrig slagen	0,7	1		F368	Bränd
23	Flinta	Övrig slagen	7,7	2		F374	
24	Flinta	Övrig slagen	1,2	1		Pg 3, lager 2A	0,20 m djup
25	Flinta	Övrig slagen	0,5	1		Pg 4, lager 2B	0,42 m djup
26	Flinta	Övrig slagen	2,4	3		Pg 6, lager 2B; F193	2 brända; 0,33 m djup

Fyndnr	Material	Sakord	Vikt (g)	Antal	Fragmentering	Kontext	Anmärkning
27	Flinta	Avslag	1,0	1		Pg 7, lager 2	
28	Flinta	Plattforms kärna C	46,0	1		Pg 7, lager 2	
29	Kvarts	Splitter	1,0	2		Pg 7, lager 2	
30	Flinta	Övrig slagen	12,8	2		Pg 7, lager 3	1 patinerad ev. med slipyta; 0,45-0,55 m djup
31	Flinta	Splitter	0,1	1		Pg 7, lager 3	0,45-0,55 m djup
32	Flinta	Avslag	8,3	1		Pg 7, lager 3	0,45-0,55 m djup
33	Flinta	Avslag	1,7	1		Pg 8, lager 2	Bränd
34	Flinta	Övrig slagen	1,8	3		Pg 8, lager 2	1 bränd
35	Flinta	Mikrospån	0,3	1	Fragment	Pg 9, lager 2	
36	Flinta	Avslag	3,0	1		Pg 9, lager 2	
37	Flinta	Mikrospån	0,5	1	Fragment	Pg 9, lager 3	
38	Kvartsit	Övrig slagen	1,0	1		Pg 9, lager 3	
39	Flinta	Övrig slagen	3,8	2		Pg 9, lager 3	
40	Flinta	Splitter	1,7	7		Pg 9, lager 3	
41	Flinta	Mikrospån	0,1	1	Fragment	A1	Bränd
42	Flinta	Splitter	0,1	1		A1	Bränd
43	Flinta	Avslag	6,2	2		Ruta 1/SV, lager 2A	1 spånliknande
44	Flinta	Övrig slagen	1,1	1		Ruta 1/NV, lager 2B	
45	Flinta	Splitter	0,4	1		Ruta 2/SÖ, lager 2A	
46	Flinta	Avslag med re-tusch	2,0	1		Ruta 2/SV	Osäkert vilket lager
47	Flinta	Splitter	0,2	1		Ruta 2/NÖ, lager 2A	
48	Flinta	Splitter	0,1	1		Ruta 2/NV, lager 2A	
49	Flinta	Övrig slagen	6,4	2		Ruta 2/NV, lager 2B	1 patinerad
50	Flinta	Avslag	0,7	1		Ruta 2/NV, lager 3	
51	Flinta	Splitter	0,2	1		Ruta 2/SV, lager 3	Patinerad
52	Flinta	Splitter	0,5	3		Ruta 3/SÖ, lager 2A	

Fyndnr	Material	Sakord	Vikt (g)	Antal	Fragmentering	Kontext	Anmärkning
53	Flinta	Avslag	12,1	1		Ruta 3/NÖ, lager 2A	
54	Flinta	Avslag	0,7	1		Ruta 3/NV, lager 2A	
55	Flinta	Övrig slagen	27,9	2		Ruta 3/SV, lager 2B	
56	Flinta	Splitter	0,2	1		Ruta 3/SV, lager 2B	
57	Kvartsit	Övrig slagen	2,3	1		Ruta 3/NV, lager 2B	
58	Flinta	Splitter	0,1	1		Ruta 4/SÖ, lager 2A	
59	Flinta	Övrig kärna	33,3	1		Ruta 4/SV, lager 2A	Rundkärna
60	Flinta	Avslag	1,5	1		Ruta 4/NÖ	Osäkert vilket lager
61	Flinta	Övrig slagen	0,8	1		Ruta 4/SV, lager 2B	
62	Flinta	Splitter	0,3	1		Ruta 4/SV, lager 2B	
63	Flinta	Övrig slagen	1,0	1		Ruta 4/SÖ, lager 2B	
64	Flinta	Splitter	0,4	1		Ruta 4/SÖ, lager 2B	
65	Flinta	Mikrospån	0,1	1	Fragment	Ruta 4/NV, lager 2B	
66	Flinta	Splitter	0,4	1		Ruta 4/NÖ, lager 3	Bränd
67	Flinta	Övrig slagen	6,9	2		Ruta 5/SÖ, lager 2	1 med bruksretusch, 1 patinerad.
68	Flinta	Mikrospånkärna F	1,6	1	Fragment	Ruta 5/SÖ, lager 2	
69	Flinta	Splitter	1,0	2		Ruta 5/SÖ, lager 2	1 bränd
70	Flinta	Splitter	0,4	1		Ruta 5/NV, lager 2	
71	Flinta	Avslag	5,3	1		Ruta 1/SV, lager 2B	Med bruksretusch
72	Flinta	Splitter	0,4	1		Ruta 1/SV, lager 2B	
73	Flinta	Avslag	9,8	2		Ruta 6/NV, lager 2	
74	Kvarts	Övrig slagen	0,9	1		Ruta 6/SV, lager 2	
75	Flinta	Splitter	0,1	1		Ruta 6/SV, lager 2	
76	Flinta	Övrig slagen	7,4	3		Ruta 6/SÖ, lager 2	1 bränd, 1 med retusch
77	Flinta	Splitter	0,5	2		Ruta 6/NÖ, lager 2	1 bränd; i mörkt lager
78	Flinta	Övrig slagen	2,6	2		Ruta 8/NÖ, lager 2	

Fyndnr	Material	Sakord	Vikt (g)	Antal	Fragmentering	Kontext	Anmärkning
79	Flinta	Splitter	0,2	1		Ruta 8/NÖ, lager 2	
80	Kvarts	Splitter	0,2	1		Ruta 8/NÖ, lager 2	
81	Flinta	Övrig slagen	10,5	1		Ruta 8/SÖ, lager 2	Svallad och bränd
82	Flinta	Övrig slagen	1,1	2		Ruta 8/SV, lager 2	
83	Flinta	Splitter	0,6	1		Ruta 8/NV, lager 2	Bränd

Två kopparmynt Foss 492

Två kopparmynt – Foss 492

Konserveringsrapport

Författare Inger Nyström Godfrey
Grafisk form och Layout SVK
Omslagsbild Foto taget av Peter Ahlberg. Fotot visar de två mynten från Foss 492

Västarvet Studio Västsvensk Konservering
Gamlestadsvägen 2-4 Hus B2
415 02 Göteborg
Telefon 031-63 70 00
Fax 031-707 03 26
Hemsida www.vastarvet.se, www.svk.com

Tekniska och administrativa uppgifter

Västarvet dnr:	VA 00472-2013
Västarvet pnr:	11301
Länsstyrelse och handläggare	Västra Götaland, Göteborg, Jan Ottander
Länsstyrelsens dnr	431-5519-2011
Län:	Västra Götalands län (Bohuslän)
Kommun:	Munkedal
Socken:	Foss
Fastighet:	Foss 12:8
Uppdragsgivare:	Bohusläns Museum
Projektansvarig:	Niklas Ytterberg

Konserveringsrapport

Under de arkeologiska undersökningarna i Foss 492 år 2013 hittades två kopparmynt. Dessa har lämnats till Studio Västsvensk Konservering (SVK) för konservering. Fynden daterades till 1720 eller senare, se under analyser.

Konserveringsåtgärder utfördes med utgångspunkt i internationell forskning och praxis gällande utrustning, kemikalier och material som anpassats för konserveringsområdets behov. Konserveringsarbetet pågick under år 2013.

Tillstånd/kondition

Metall, generellt

De salter som finns i miljön som omger fynden tränger under århundradenas lopp in i föremålen. För metallföremål är salterna först och främst skadliga eftersom de påskyndar och ökar korrosionsprocessen. Framförallt anses klorider bidra till snabb fortsatt korrosion och nedbrytning.

Skadliga klorider förekommer som lösliga och svårlösliga joner. Lösliga klorider lakas ur under de första 2 veckor av processen; först därefter diffunderar även de svårlösliga kloriderna som är bundna till korrosionsytan eller inneslutna i den (Drew et al. 2004 s247ff; Rinuy & Schweizer 1982 s45).

Kopparmynten

Föremålen låg i en plastpåse med jord och var fuktiga när de kom till SVK. De två mynten satt ihop och en av anledning till att de kom till SVK var att se om det gick att separera mynten för att möjliggöra datering.

Mynten är korroderade och präglingen på utsidorna är mycket svag och sliten. Röntgenbilden visar på vissa strukturer, men inga som är tydliga. Fet jord täcker utsidorna och det visar sig också att det framför allt är jorden som håller samman de två mynten. Kanterna är genomkorroderade och korrosionen pulvrig. Det visar sig vid rengöring att det finns rester av originalyta kvar på insidan mellan mynten. Dessa ytor finns i form av korrosionslager, men även här finns pulvrig korrosion under.

Frågeställningar

Datering av mynten.

Konservering

Metall, generellt

Mynten röntgades, dels för att identifiera och dokumentera fynden före konserveringen påbörjades, dels för att bättre kunna bedöma nedbrytningsgraden på dem. Röntgenanalysen utfördes med en kabinettröntgen.¹ Därefter undersöktes mynten under arbetsmikroskopet. Röntgenbilden och den okulära besiktningen utgjorde grunden för beslut om hur fynden skulle behandlas.

Mynten behandlades med en kombination av mekaniska och kemiska metoder. Mekanisk rengöring utfördes med handverktyg och roterande trissor och den kemiska rensningen framför allt med olika komplexbildare.

En komplexbildare har förmågan att binda till metalljonerna i korrosionen och bryter därmed upp korrosionen så att den lättare kan lösas.

Följande komplexbildare har använts för att avlägsna kopparkorrosion på fynden:

Etylendiamintetraättiksyra – tetranatriumsalt (EDTA_{tetraNa})

Triammoniumcitrat

Behandlingen med komplexbildare utfördes i bad med en 2-3 % koncentration och med pH på cirka 10 respektive 7. Föremålen sköljdes därefter i avjoniserat vatten för att avlägsna rester av komplexbildare.

För att undersöka om det fanns risk för bronssjuka placerades fynden i fukt-kammare under 5 dagar.

Föremålet uppvisade inga tecken på aktiv korrosion.

Fynden torkades i aceton och ytskyddades med mikrokristallint vax² som lades på med pensel och polerades in med roterande mjuk trissa.

---

¹ HP Faxitron series, mod 4385517

² Carbona nr 3971

Analyser

Mynten studerades okulärt under arbetsmikroskopet med släpljus och den präglingen som kunde ses jämfördes med en myntatlas (Glück & Hyllengren).

Mynt 1: Ett halvt öre silvermynt. Fredrik I, 1720-talet (troligen 1721). På reversen syns tre kronor, ett F och en 2a i årtalet. På aversen syns svaga rester av en vapensköld med korslagda pilar (trol) och ett Ö tillhöger om vapenskölden.

Mynt 2: Ett öre kopparmynt. Ulrika Eleonora. Regeringstid 1718-1720.

På adversen syns en krona ovanför en vapensköld med korsade pilar, ett Ö till höger om vapenskölden och ett K till vänster om skölden men längre ner. På reversen syns tre kronor och ett S.

Mynten kan alltså tidigast ha lagts ner på 1720-talet.

Råd och anvisningar om förvaring och hantering

Förvaring generellt

Konsivering bromsar den naturliga nedbrytningen men kan aldrig avstanna den helt. Var därför noga med att kontrollera föremålens kondition med jämna mellanrum och kontakta en konservator för konsultation eller konservering om föremålen ändrar utseende eller behöver vård.

Hantering av arkeologiska föremål bör alltid ske med handskar för att undvika att skadlig handsvevt och smuts hamnar på föremålen, vilket påskyndar nedbrytningen. Handskar fungerar även som skydd mot eventuella hälsoskadliga kemikalier i eller på föremålen. Var försiktig så att inte bomullshandskar fastnar i utstickande delar.

Koppar

Kopparlegeringar är i regel något stabilare än järnföremål. Förvaring vid en relativ luftfuktighet runt 20 % som inte fluktuerar över dygnet rekommenderas.

Referenser

Drew, M.J., Viviés de, P., González, N.G., Mardikian, P. (2004) A study of the analysis and removal of chloride in iron samples from the Hunley. *Metal 2004: Proceedings of the international conference on metals Conservation*. Canberra, Australia.

Glück, H., Hyllengren, J. L., (1980) Årtalsförteckning över svenska mynt. Gustav Vasa – Carl XVI Gustaf 1521 – 1980. Stockholm.

Rinuy, A., Schweizer, F. (1982) Application of the Alkaline Sulphite Treatment to Archaeological Iron: A Comparative Study of Different Desalination Methods. *Conservation of Iron*. No53, National maritime Museum, Greenwich, London.

Tidens tand. Förebyggande konservering. (1999) M. Fjaestad (red.). Riksantikvarieämbetet

Dokumentation

Genomförda konserveringsåtgärder redovisas skriftligen i rapportform. Fotodokumentation i JPG format efter konservering levereras på CD-Rom. Om röntgenfoton tagits följer dessa med fynden och ska slutligen arkiveras på det fyndtilldelade museet.

Rapport samt fotodokumentation tillverkas i fyra exemplar varav en arkiveras på SVK (endast rapport) och de övriga skickas till Länsstyrelsen, mottagande museum och den grävande institutionen.

Bilagor

BILAGA 1. Rapport och foto bifogas också på CD.

BILAGA 2. Röntgenfoto medföljer fynden

Wentorf, den 17. juni 2013

Niklas Ytterberg,
Bohusläns museum
Box 403
451 19 Uddevalla

Vedanatomisk analyse af 4 trækulsprover fra fornlämning, Foss 492, Foss sn. Bohuslän.
Projektnummer 11145, beställar-id 15190092.

Prov 1, A1, brandgrav, pnr. 441:

Ca. 12 ml ikke rent kol.

13 stk. = alla, fra en påsa, analyseret med følgende resultat:

13 stk. *Pinus silvestris*, furu, fra unge stammer og grene > 2cm.

C-14-prov: 1 stk. *Pinus silvestris*, furu, med ca. 5 årringe, max. 20 år fra bark.

Prov 2, A4, äldre vägbank, lager 2:

< 1 ml ikke rent og helt eller delvist förkolnat.

5 stk. = alla, analyseret med følgende resultat:

5 stk. *Bark*

C-14-prov?: 1 stk. *Bark*, med egenalder, som skönnes at være max. 100 år.

Prov 3, ruta 1, sydväst-kvadrant, lager 2B:

Ca. 4 ml ikke rent kol.

3 stk. = alla, analyseret med følgende resultat:

3 stk. *Betula sp.*, björk, fra yngre stammer.

C-14-prov: 1 stk. *Betula sp.*, björk, med ca. 6 årringe, max. 10 år fra bark.

Prov 4, ruta 8, nordväst-kvadrant, lager 2:

Ca. 20 ml ikke rent kol.

10 stk. = stickprov, analyseret med følgende resultat:

1 stk. *Alnus sp.*, al, fra yngre stamme.

9 stk. *Betula sp.*, björk, fra yngre stammer.

C-14-prov: 1 stk. *Alnus sp.*, al, med 2 årringe, max. 10 år fra bark.

C-14-prövet fremsendes med posten til museet. Resten opbevares til dateringerne er klar.

Faktura fremsendes også, til attestering og viderebefordring.

Med venlig hilsen

Thomas Bartholin,
Am Haidberg 18
D 21 465 Wentorf bei Hamburg.
0049 40 720 1821
thomas.bartholin@gmx.de
(Foss492.2.Munkedal, sendt dd)

Projekt: 11145
Fornlämning: Foss 492
Foss socken, Munkedals kommun, Bohuslän

Osteologisk rapport, 2013
Astrid Lennblad

Sju fyndposter (anläggning, ruta eller enstaka fynd) från Foss 492 innehöll osteologiskt material. I sex av dessa fanns det enbart enstaka eller ett fåtal fragment, och de har enbart kunnat identifieras som mänskliga- eller icke mänskliga kvarlevor. Den sjunde fyndposten A1 var betydligt mer omfattande och innehöll ca 4 dl benmaterial.

Det osteologiska materialet var kraftigt fragmenterat med enstaka större fragment. Det största fragmentet mätte knappt 4 cm, det minsta <1 mm och den genomsnittliga fragmentstorleken var ca 5 mm.

Resultat

1) A1, brandgrav

Människa (*Homo sapiens*) – Skalltak (*Calvarium*), 61 fragment, 40,9 gram. Hos 17 fragment (21,0 gram) var diploëns >1/3 av skalltakets tjocklek, och den interna- och externa kompaktans tjocklekar är <1/3 vardera.

Kranium (*Cranium*), 40 fragment, 20,4 gram.

Klippbenet (*Pars petrosa*), 3 fragment, 9,6 gram.

Överkäke (*Maxilla*), 1 fragment, 0,7 gram. En alveol.

Tänder (*Dentes*), 7 fragment, 0,7 gram. Endast rotfragment.

Kota (*Vertebrae*), 1 fragment, 0,6 gram.

Revben (*Costae*), 2 fragment, 1,3 gram.

Strålben (*Radius*) 5 fragment, 5,1 gram.

Vadben (*Fibula*), 2 fragment, 5,8 gram.

Rörben (*Ossa longa*), 91 fragment, 80,3 gram.

Oidentifierat mänskligt material, 3 dl, 243,8 gram.

Färg, mänskliga fragment: Ljust grå/vit med sotsvarta inslag.

Däggdjur (*Mammalia*) – 1 fragment, 0,4 gram. Färg: Ljusbrun. Djurgrupp: Obestämd.

Färg: Brun, ser närmast obränd ut.

Ej ben, 3 framgent, 0,4 gram

2) Ruta 8

Människa – Rörben, 1 fragment, 0,9 gram. Färg: Vit/grå/brun.

3) Pg 6, lager 3, F193

Människa – Rörben, 1 ben, 0,3 gram. Färg: Vit/brun.

4) Ruta 9, lager 2

Människa – Rörben? 3 fragment, 1,4 gram. Färg: Vit/grå/brun med sotsvarta inslag.

5) Ruta 9, lager 3

Människa – Rörben, 1 fragment, 0,4 gram. Färg: Vit/brun.

Oidentifierat mänskligt material, 3 fragment, 0,6 gram. Färg: Vit/grå/brun.

6) F 285

Människa – Rörben, 1 fragment, 2 gram. Färg: Vit/grå/brun.

7) F 370

Däggdjur – Tand, 1 fragment, 0,4 gram. Färg: Vit. Djurgrupp: Mellan/stort däggdjur; nöt, hjortdjur eller får/get.

8) F 375

Ej ben.

Diskussion

I diskussionen är det framförallt brandgraven, A1, som kommer att beröras. Materialet från de andra fyndposterna kan tyvärr inte ge så mycket mer information än att det finns mänskligt material på fler platser än bara i A1.

Individantal: Det finns inget som tyder på att det i A1, brandgraven, finns mer än en individ. Den totala benmängden i A1 är drygt 400 gram, ca 4 dl. Hur mycket benmaterial en person genererar vid kremering varierar kraftigt. Vid nutida kremeringar kan vikten pendla mellan 970 gram och 3,8 kilo (Alexandersen, Hedelin, Holck, Iregren, Schutkowski 2008:393).

Det har inte heller påträffats ”för många” fragment av något benslag, vilket hade påvisat att det fanns ytterligare individer i materialet. Snarare är avsaknaden av vissa benslag anmärkningsvärd. Framförallt hand- och fotben återfinns ofta i bränt material, dock inte i detta material. Den totala avsaknaden av vissa benslag tillsammans med den relativt lilla mängden ben möjliggör att bara delar av kroppen gravlagts alternativt att olika delar har deponerats på olika platser. Med tanke på att Foss 492 var en avrättningsplats är det inte omöjligt att exempelvis händer och/eller fötter separerats från kroppen som en del av straffet, och att dessa antingen gått förlorade eller skulle kunna återfinnas på en annan plats.

Kön: Inga könsbedömningar har kunnat göras. De fragment av klippbenet, hörselgången, som ofta används för könsbedömningar av bränt material var för fragmenterade för att kunna användas.

Ålder: Åldersbedömning är gjord utifrån skalltakstjockleken. Det är relationen mellan diploëns tjocklek och den interna- och externa kompaktans tjocklek som studeras. På 17 skalltaktsfragment kunde detta iakttas och individens ålder uppskattas till >50 (Sigvallius 1994:10).

De tandfragment som påträffats i A1 har alla mycket smala/stängda rotkanaler vilket också tyder på en äldre individ.

Förbränningstemperatur: Baserat på färgen på benmaterialet i A1 har förbränningstemperatur legat runt 800 °C (Holck 1997). Enstaka fragment uppvisar andra temperaturer, både varmare och kallare, vilket troligen beror på kroppens placering på bålet. Dock kan man inte avgöra kroppens position och placering utifrån färgen på benmaterialet.

Skador och sjukdomar: Inga skador och/eller sjukdomar har iakttagits i benmaterialet.

Djurben: Några enstaka djurben har identifierats i materialet. Dels ett fragment från A1, dels ett från F 370. Tyvärr kan man inte utifrån benen avgöra orsaken till att dessa påträffas tillsammans med/i närheten av mänskliga kvarlevor. Möjliga orsaker till djurbenen skulle kunna vara smycken, amuletter eller delar av klädedräkten, men eftersom de saknar borrhål eller andra märken går detta inte att avgöra.

Källor

Alexandersen, Hedelin, Holck, Iregren och Schutkowski. 2008. Brända ben. I: *Biologisk Antropologi med human osteologi*. Red: Lynnerup, Bennike och Iregren. Gyldendal, Köpenhamn. Sid. 393

Holck, 1997. *Cremated bones. A medical- anthropological study of an archaeological material on cremation burials*. Antropologiske skrifter nr 1. c. Third revised edition. Anatomical institute, University of Oslo.

Sigvallius, 1994. *Funeral Pyres, Iron age cremations in north Spånga*. Thesis and Papers in Osteology. Stockholms Universitet. Akademitryck AB, Edsbruk. Sid. 10

UPPSALA
UNIVERSITET

Bilaga 8. ¹⁴C-datering, Göran Possnert, Ångström-
laboratoriet, Uppsala universitet

Uppsala 2013-12-11

Niklas Ytterberg
Bohusläns museum
Box 403
451 19 Uddevalla

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ¹⁴C datering av brända ben och träkol från Västra Götalands län.

Förbehandling av brända ben:

- 1,5 % NaOCl tillsatt till det rengjorda och krossade benprovet och blandningen fick stå i rumstemperatur i 48 timmar.
- Provet tvättat till neutral i avjoniserat vatten.
- 1M HAc tillsatt till provet och blandningen i rumstemperatur i 24 timmar.
- Provet tvättat till neutral i avjoniserat vatten och intorkat.
- Lakning med 6 M HCl och den erhållna CO₂-gasen grafiteras därefter Fe-katalytiskt före acceleratormätningen av ¹⁴C-innehållet.

Förbehandling av träkol och liknande material:

- Synliga rottrådar borttages.
- 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
- 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ¹⁴C-innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ VPDB	¹⁴ C age BP
Ua-47417	Foss 492, A1	-25,0	226 ± 30
Ua-47418	Foss 492, A6/R8, NÖ kv.	-23,9	239 ± 32

Med vänlig hälsning

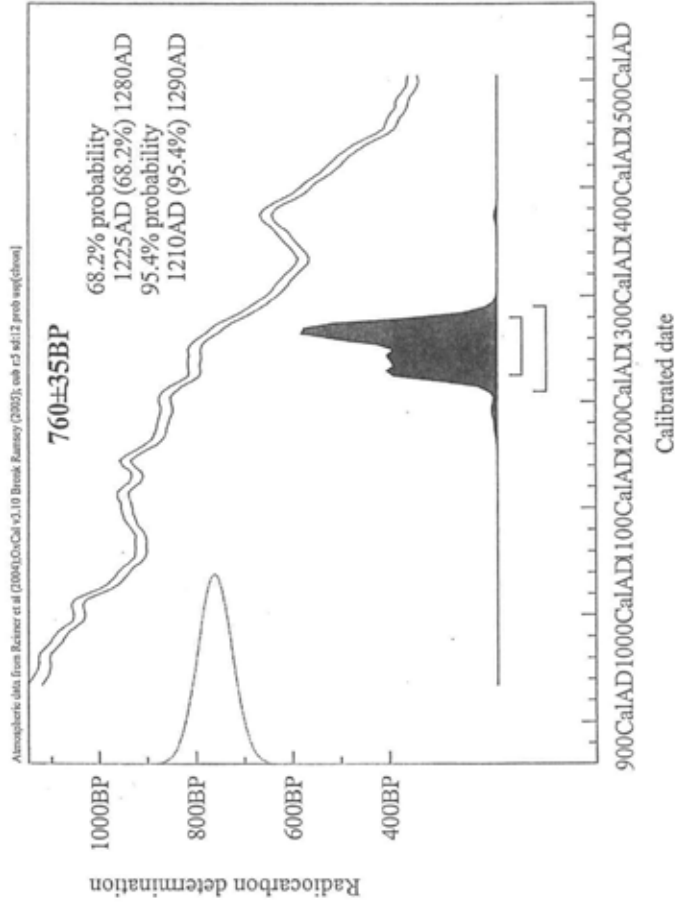
Göran Possnert/ Elisabet Pettersson

Förklaring till kalibreringsutskrift från programmet OxCal

teknisk ^{14}C ålder BP (before present=år 1950) beräknad med $T_{1/2} = 5570$ år

referens till kalibreringsdata och kalibreringsprogram

kalibrerad ålder 1σ och 2σ
(siffran inom parentes anger delintervallets sannolikhet om 1σ eller 2σ motsvarar fler än ett intervall)

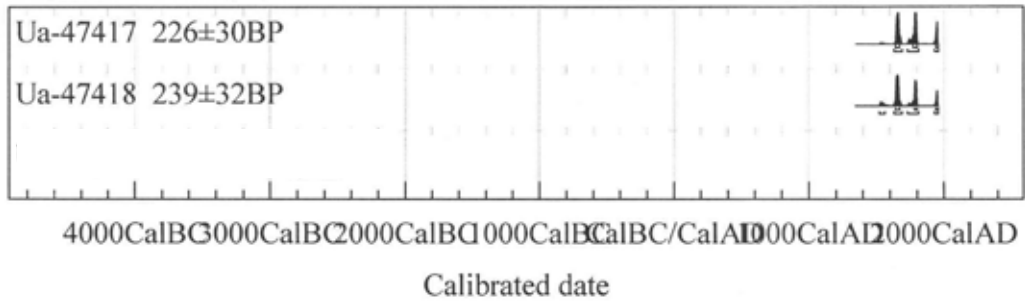
vertikal axel anger teknisk ^{14}C ålder BP

kalibreringskurvan

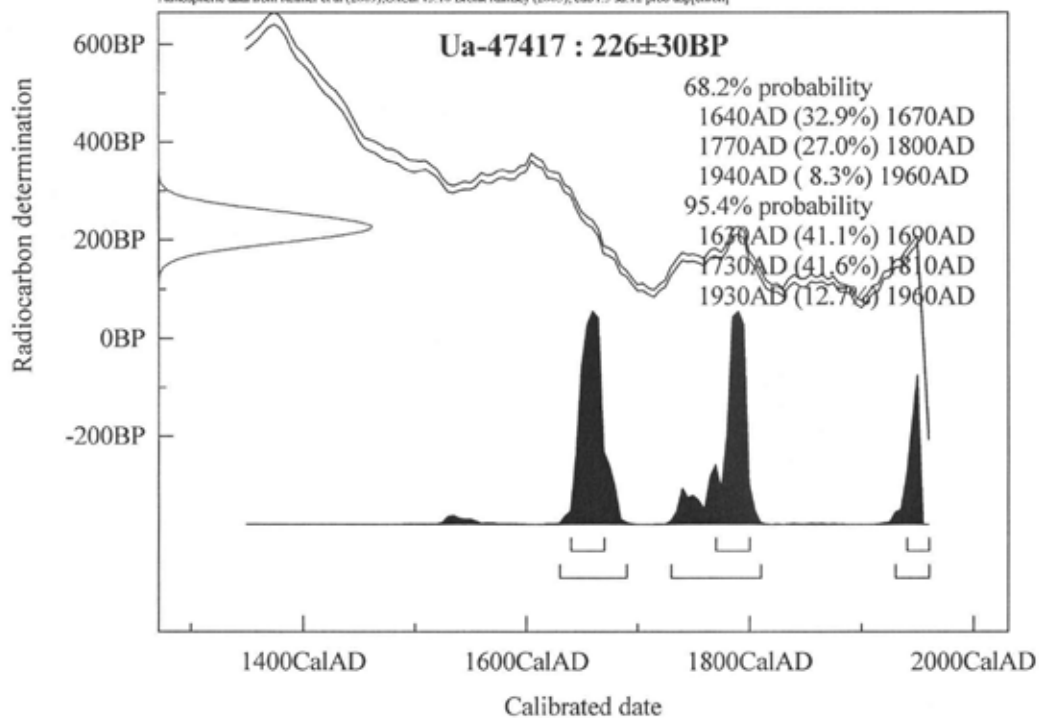
kalibrerad ålders sannolikhetsfördelning

horisontell axel anger kalibrerad (kalendarisk) ålder

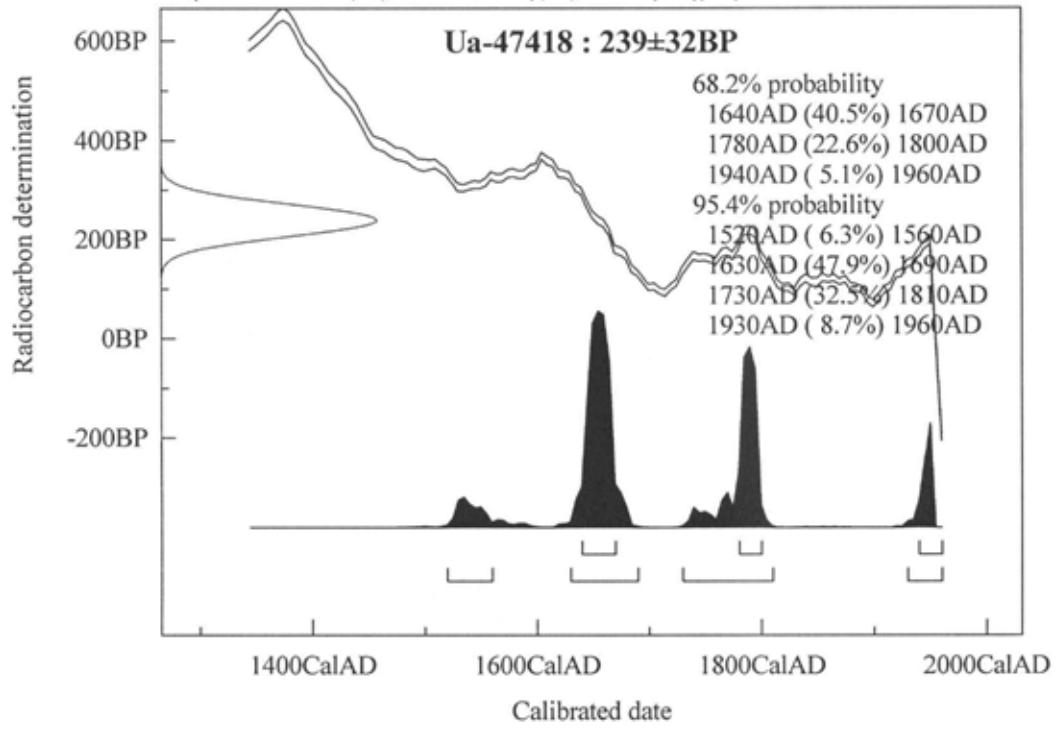
Atmospheric data from Reimer et al (2009); OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp{chron}

Atmospheric data from Reimer et al (2009), OnCal v3.10 Bronk Ramsey (2005), cub r:5 sd:12 prob usg[chron]

Atmospheric data from Reimer et al (2009), OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005), cub r 5 sd 12 prob up[chron]

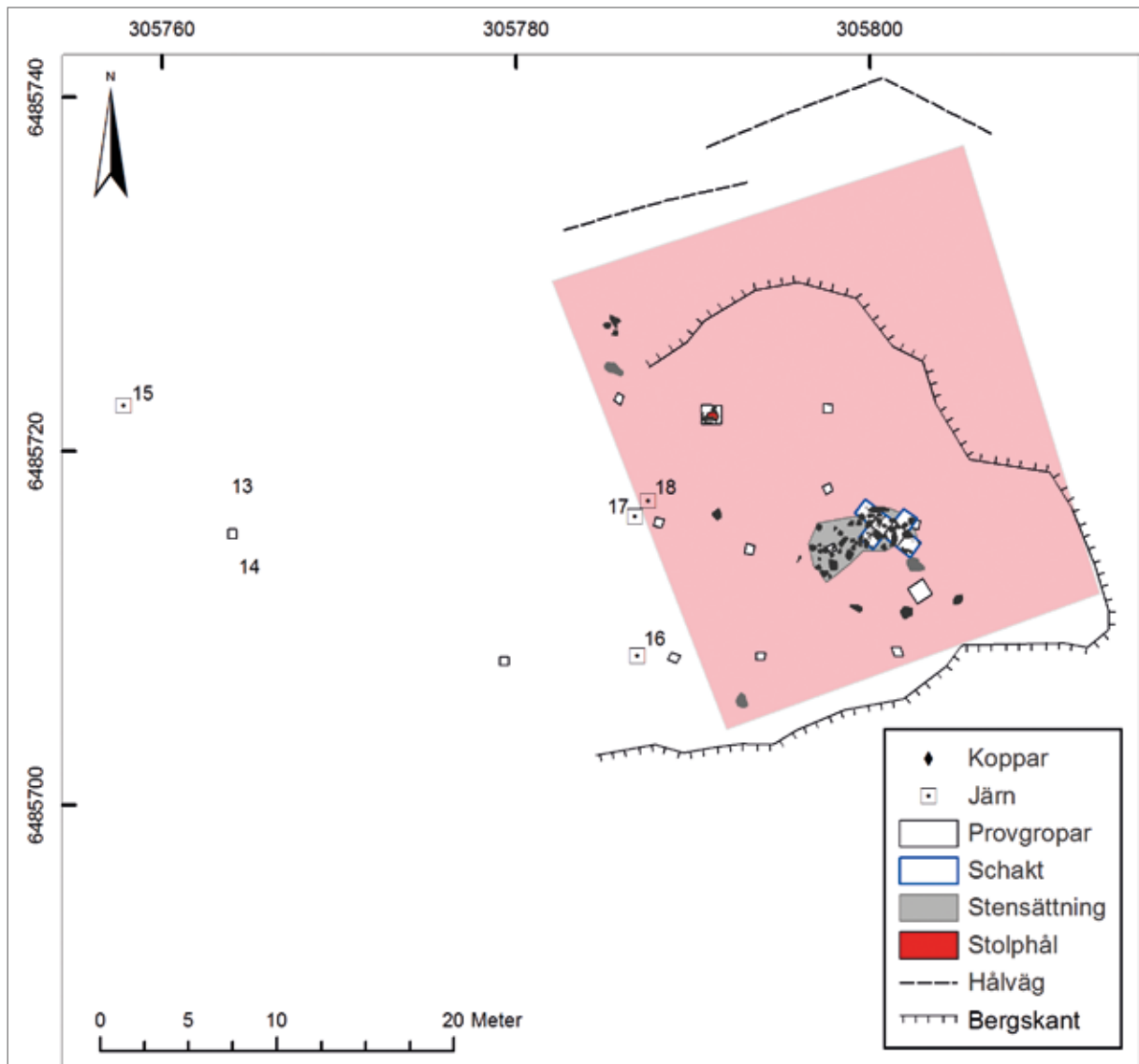

Bilaga 9. Markkemisk analys, Johnny May, Fosfatlaboratoriet, Gotlands museum

LöpNr	ID	Belägenhet	P°	pH	Glödförlust	
1	440	A1, brandgrav	493	5,4	13%	
2	442	Ruta 4, lager 3	35	4,6		
3	443	Ruta 2, lager 3	19			Foss RAÄ 492
4	444	Ruta 1, lager 3	9			
5	445	Ruta 3, lager 3	5			Bohuslän
6	451	Ruta 6, lager 3	6			
7	452	Ruta 5, lager 3	13			
8	453	Ruta 7, lager 3	9	4,3		
9	454	Ruta 8, lager 3	8			
10	455	Provgrop 9, lager 4	7			

Bilaga 10. Plankarta som visar 2011 års undersökningsresultat

REGISTRATV R : .

ÖFVER ALL DHE. BREF. RESOLV :
TIONER. OCH. BEFALLNINGAR
SOM. IFRÄNGÖTHEBORG OCH
BOHVVVS. LÄHNS. LANDZCANTZE:
LIE : . AFGÄNGNE : .

PRO. ANNIS :

1695 : . OCH : . 1696 : .

Johan Benechicht, Schönleben